AIDAI

LIETUVIŲ KULTŪRINIS ŽURNALAS
LITHUANIAN CULTURAL MAGAZINE

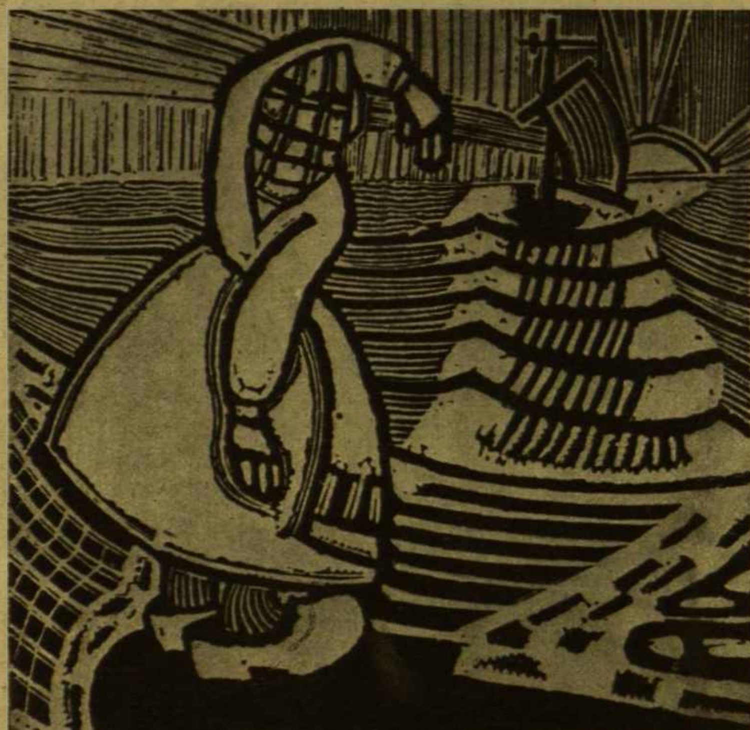
V. Petravičius
Jaunavedžių laimė

MIUNCHENAS, 1946 M. BIRŽELIO MĖN. 8 D. NR. 7 (19) 3. METAI

TURINYS

NR. 7. 1946 METAI, BIRŽELIO MĖN. 8 D.

ILIUSTRUOTA M. K. ČIURLIONIO, V. PETRAVIČIAUS, RATO IR J. BAGDONO DARBAIS.

V. Ratas *„Jūratės ir Kastyčio" iliustracija*

15

AIDAI

MIUNCHENAS, 1946 M. BIRŽELIO MĖN. 8 D. NR. 7 (19) 3. METAI

LEONARDAS GIŽINSKAS

GROŽIS IR MENAS GYVENIME

1. Nelengva yra tremtinio dalia. „Kasdieninės duonos“ rūpesčiai nėra minkštas pagalvis. Taip pat ir suplonėję, labai suplonėję puspadžiai, prasimerkusios alkūnės ir... diskrediškumo netekusios kelnės — neturi opiumo savybių. Dar tie, kuriuos geraširdė teta „UNRRA“ priglaudė į „Dievo paukštelių“ lizdus, — turi mažiau nemigo naktčių dėl panašių „gyvenimo prozų“. Bet, ne visiems tremtiniams ir pabėgeliams buvo likimas lygiai palankus. Dalis jų atsidūrė padėtyje... žvirblių, apie kuriuos su nepalyginamu rytietišku vaizdingumu kalba savo knygos dešimtame skyriuje evangelininkas Matas (10, 29—31). Šitie sparnuoto pasaulio akiplėšos ir banditai turi nemenką priešininkų būrį. Kai kas dedasi turįs pagrindo juos peikti, barti, net — neapkęsti... Išdykėlis piemenukas bando nekartą užtaisyti tiems vargšams spąstus... Nepasisekėlis medinčius, tuščias namo grįždamas, paleidžia į juos „iš pykčio“ net vieną — kitą kulką. Tai toks nejaukus ir nesaugus tų žvirblių klajūnų gyvenimas! Aš pajuntu apie širdį savotišką, kutenantį, tur būt—pasigailėjimo jausmą kiekvieną kartą, kada pamatau šaltą žiemos pavakarį šitokį „le pauvre diable“ (vargšą velniūkštį), kai jis, susitraukęs ir su pašiauštomis plunksnomis tupi kur nors prie vieškelio ant pliko, belapio ir dar vėjo blaškomo beržo šakos... Vargšas švirblelis!

2. Kažin ar yra daug prasmės kalbėti apie grožį panašioje, „žvirbliškoje“ padėtyje atsidūrusiam žmogui?... Atsakymas, tur būt, skambės nevienodai. Tačiau aš daug nedvejodamas, pasisakysiu už „taip!“ Sustipęs ir alkanas žvirblelis taip pat atveria, bent — trumpam momentui, savo akis ir pasidžiaugia gražiai besileidžiančios žiemos saulės majestotu, kada pastarosios spinduliai išdykėliškai pakutena jojo švinu pritvinkusias blakstienas... Kada žmogui jokios kitos paguodos nebelieka, turėtų jisai bandyti, tos paguodos susirasti neišsemiamuose grožio lobynuose. Juk grožio galima visur ir visada susirasti. Bent šiek tiek! Grožis yra visur esantis ir amžinas. Nelyginant, — kaip pati Dievybė. Grožis yra Dievo Kūrėjo atspindys Jojo kūriniuose. Senieji Bažnyčios Tėvai sutiko su Platono mintimi, kad būtų klaidinga apriboti absoliutišką Dievo tobulumą vien tik aukščiausiu, nepasiekiamu ir nepalyginamu šventumu. Ne! Tai būtų kažkaip vienašališka ir per siaura. Praamžius, būdamas aukščiausiu morališku Gėriu (summum bonum), yra tuo pačiu laiku — ir aukščiausia Tiesa bei Išmintis (summum verum), ir aukščiausias Grožis (summum pulchrum).

3. Ne vien religiškas, bet taip pat ir estetiškas mintis sugestijonuoja žinomi Kristaus žodžiai apie tai, kad „žmogus yra gyvas ne viena duona“ (Mat. 4. 4). Grožio pajautimas yra žmogui įgimtas. Jis reikalingas atatinkamo patenkinimo. Galima pasakyti, kad estetinis jausmas priklauso pačių stipriausių žmogaus prigimties pasireiškimų. Kai kas pastato jį greta tų instinktų, kurių uždavinys yra išlaikyti individo bei rūšies egzistenciją. Vadinasi, greta maitinimosi ir dauginimosi instinktų. Jei kam atrodytų, kad šitoksai sugretinimas estetinio jausmo reikšmę per daug pabraukia ir jį patį pakelia į jam nepriklausomą rangą, tai šitai įrodyti nebūtų taip jau lengva. Mums atrodo, kad grožio pajautimas, jokiu gyvu, nepriklauso antraeilių žmogaus prigimties pasireiškimų. Normalus žmogus ieško grožio ir veržiasi prie jo su lygiu stropumu ir su nemažesne pasiaukojimo dvasia, kaip prie dorovės ir prie tiesos pažinimo. Todėl Swett-Marden ir reikalauja, kažin kuriame savo rašinyje, kad didieji meno korifiejai, grožio kūrėjai, tikrai kultūringo žmogaus būtų traktuojami lygiai pagarbiai, kaip filosofai, mokslo bei išradimų genijai ir net šventieji. Tasai reikalavimas pagrindžiamas mums jau žinomu platonišku Dievybės supratimu. Šitame minčių rate didieji menininkai prisistato, kaip reprezentantai tobulo, dieviško grožio; filosofai ir genijai — kaip atstovai amžinosios Išminties; pagaliau — šventieji, kaip reiškėjai Dievo šventumo.

4. Nemaža žmonių domisi klausimu, pas kurią lytį stipriau pasireiškia grožio pajautimas? Įdomi psichologinė problema! Kai kas linksta manyti, būk moteris, esanti jautresnė grožiui ir labiau jo pasiilgstanti. Kaip įrodymas, pasakoma faktas, kad moteris labiau linkusi puoštis. Nenorėčiau sukelti „gražiosios žmonijos pusės“ nepasitenkinimo... Bet, turiu prisipažinti kad šitokis argumentavimas manęs vis dėlto neįtikina. Aš nežinau, ar pamėgimas puoštis nebus tik kilęs iš visiškai kitų sumetimų? Kažin, ar konkurencija nebus tik tikriausias pagrindas? Pamėgimas puoštis gali būti taip pat paaiškintas noru atkreipti vyriškio dėmesį ir jam patikti. Jei šitas spėjimas pasirodytų tikras, tai patsai moters palinkimas puoštis būtų, kaip tik, naujas įrodymas, kad vyro estetinis pareikalavimas yra gyvas, stiprus ir reikalaująs patenkinimo.

Pagaliau, jei palinkimą puoštis ir palaikytumėm stipresnio grožio pajautimo įrodymu, tai ir tada tektų pripažinti, kad tasai, tegu sau ir stiprus, grožio pajautimas pas moterį yra vis dėlto seklesnis ir paviršutiniškesnis. Vyro estetinių išgyvenimų gilumą bei intensyvumą yra, berods, pakankamai dokumentavę tie nesuskaitomi, genijališki visų meno sričių šedevrai, kurių nei vienas, arba tik labai retas tėra išėjęs iš moteriškės rankų.

5. Reikalas geriau paaiškės, jei pabandysime atsakyti į klausimą, kas reikia, kad būtų sukurtas bet kuris meno, ypatingai — plastiškojo meno kūrinys? Nesunku nustatyti, kad jokia kūryba nėra galima be šių trijų sąlygų: be medžiagos, technikos ir be vidaus išgyvenimo. Pastarasis turi būti tiek stiprus ir tiek imperatyviškas, kad menininkas, kaip tojo išgyvenimo subjektas, jokiu gyvu — negalėtų pasilikti pasyvus, neveiklus, bet kad jis vidaus ugnies būtų priverstas kurti, tai yra — savo išgyvenimui suteikti konkrečias formas. Medžiagos sąvoka apima šiuo atveju tokius rekvizitus kaip dažai, drobė, medis, kaulas, bronza, marmuras, granitas ir kitkas. Kalbant apie poeziją ar muzikos meną, prie medžiagos teks priskirti dar žodžius ir tonus. Yra aišku be įrodymų, kad medžiaga abiem lytim yra lygiai prieinama. Vyras neturi čia nei ypatingų teisių, nei platesnių galimybių. Tą patį tenka pasakyti ir apie kūrybos techniką. Ji yra kiekvienu atveju rezultatas — mokslo ir treniruotės. Vadinasi, tik trečioji pagrindinė kūrybos sąlyga: kūrybiškąjį aktingumą sužadinąs stiprus vidaus išgyvenimas — nulemia tai, kad moteris užleido vyrui, beveik be kovos, visas pirmaujančias vietas Parnaso kalne.

6. Kalbant apie įgimtąjį grožio pajautimą ir to pajautimo aktyvų bei pasyvų tenkinimą, tenka vyriausiai operuoti dviem sąvokom. Tai yra gamta ir menas. Kaip veikia gamtos grožis į žmogaus sielą, netenka daug kalbėti.

Tai žino kiekvienas iš asmeniško patyrimo. Gamta traukia į save, tarytumei — motina vaiką į savo glėbį! Kodėl žmonės masėmis veržiasi šventadieniais iš miestų į laukus, į miškus, į upių bei ežerų pakrantes? Kodėl jie vyksta, kartais net labai toli, į pajūrį arba kopia į aukštus kalnus? Kodėl kultūrinės, gamtą vaizduojančios, ypač — spalvotos filmos pastaraisiais laikais turi tokį didelį pasisekimą net pas fanatiškus vadinamųjų „salioninių" bei kriminalinių filmų mėgėjus? Į šiuos visus klausimus tėra tik vienas atsakymas. Gamtos grožis naturaliu būdu patenkina žmogaus estetinį jausmą. Kaip kiekvieno kito prigimto palinkimo bei pareikalavimo patenkinimas, taip lygiai ir pasigėrėjimas gamtos grožybėmis žmogų nuramina ir jam sugrąžina prarastąją vidaus pusiausvyrą. Tai veikia labai teigiamai — ne tik į dirgsnių sistemą ir į kūną, bet nemažiau naudos gauna iš šitokios vidujinės metamorfozos ir žmogaus psychė, jojo siela. Jei gydytojai kas kartą dažniau, ir tai su gerais rezultatais, siunčia savo pacijentus į gamtą, tai man rodosi, kunigai galėtų su nemenkesniu pasisekimu taikinti šitą ne vienam saiko nuovoką praradusiam penitentui.

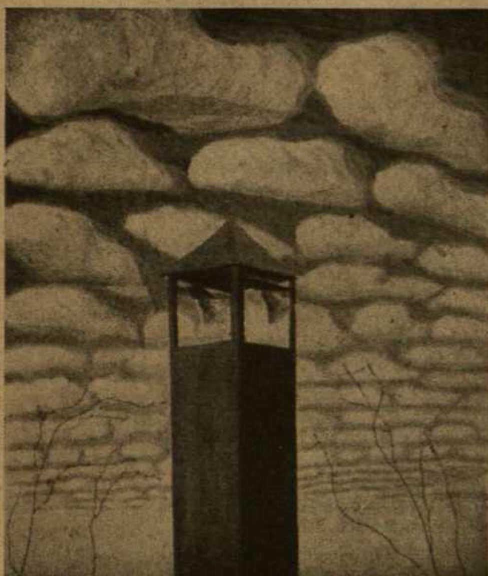
7. Dorinantis gamtos grožio veikimas yra neabejotinas. Ar galima tai įrodyti? Manyčiau, kad taip. Kriminalinė statistika kalba mūsų tezės naudai. Nusikaltėlių, ypač seksualinių, procentas mieste yra nepalyginti aukštesnis, kaip kaime. Yra žinomi atsitikimai, kada gyvenimu nusivylęs kandidatas į savižudžius išvyksta iš miesto ribų, kad kame nors nekliudomam suvedus sąskaitas su savo nevykusiu, gal paties kalte iškreiptu gyvenimu. Bet gamtos grožio paveiktas, jisai nurimsta, apsigalvoja ir, pagaliau — atsisako minties apie negarbingą kapituliaciją prieš gyvenimo sunkumus ar savo paties silpnybes. Kai kurie didieji scholastikos atstovai labai įtikinančiai sugestionuoja mintį, kad gamtoje esanti aiškiai matoma Kūrėjo ranka ir girdimas Jojo balsas. Tasai balsas kalbąs ne tik apie aukščiausiąją išmintį, pasireiškiančią gamtos teleologijoje (tikslingume), bet ne mažiau ir apie dievišką meilę, pastebimą kad ir tokiame gamtos grožio stebukle, kaip sakykime — žydinti orchideja... Taip, faktai parodo, kad gamtos grožis turi savo labai įtikinančią kalbą! Girdėjau pasakojant apie vieną jauną idealistą, tikintį ir gamtos grožiui ypatingai jautrų studentą, kuris atvertęs savo materialistiškai ir utilitariškai nusiteikusį tėvą. Senio tvirtovės negalėjo atsilaikyti prieš jaunio ataką. Pastarasis pavartojo puolamuoju ginklu — puikią, karališką, nuostabaus grožio ir kvapumo kiniškąją rožę. Su nenugalimu jaunuoliško entuziazmo sugestyvumu jisai kalbėjęs: „Tėve, argi tau nieko nepasako apie kuriančią, išlaikančią ir mylinčią, svarbiausia — mylinčią Išmintį šitas stebuklingas linijų, spalvos tonų ir aromato akordas?!"

8. Žmogaus kūnas sudaro taip pat gamtos dalį. Įgimtas grožio pajautimas randa neretai aukšą estetinį pasigėrėjimą, kontempliuojant sveikus, jaunus ir tikrai gražius veidus. Pažinojau vieną labai inteligentišką paišybos mokytoją. Jis labai dažnai lankydavo kiną, žiūrėdamas kaikada tą pačią filmą net po 2—3 kartus. Charakteringa buvo tai, kad jis niekad nemokėdavo atpasakoti turinio. Pasirodo, turinys jam buvo visiškai neįdomu. „Tai ko gi vaikščiojat į kiną?" klausė nustebę jojo pažįstami. „Man malonu matyti ekrane gražius žmones, gražius veidus", skambėjo atsakymas. Tai, žinoma, tiesa. Ekrane galima daugiau pamatyti gražių veidų, negu gatvėje. Filmose vaidinti yra specialiai parenkami aktoriai su ypatingai gražiais, arba bent charakteringais veidais ir figūromis. Be to, jupiterio lempos ir grimas naturalinį vaidintojo grožį dar labiau išryškina ir pabrėžia. Todėl man nebuvo sunku suprasti tą paišybos mokytoją, kaip žmogaus grožio vertintoją, estetą. Grožio pajautimas yra žmogui įgimtas. Bet tai nereiškia, kad tasai pajautimas pas visus yra lygiai stiprus. Negalima pamiršti, kad kiekvienas įgimtas pajautimas ar palinkimas gali būti ištobulintas, kultivuotas ir atvirkščiai — jis gali būti nuslopintas arba deformuotas. Pagaliau čia yra patogi proga paminėti faktui, kad, kaip tik, estetikos klausimu mūsų visuomenėje kursuoja namaža labai keistų nuomonių. Kai kam atrodo, kad džiaugtis žmonių gražumu ir kalbėti apie tai esą nepadoru. Net — nemoralu! Vadinasi, bus „geras tonas", jei girsi kaimyno arklį, šunį ar gaidį. Jie gali būti gražūs ir negražūs! Bet, kartais yra labai rizikingas dalykas pareikšti pasigėrėjimą kurio nors žmogaus gražumu... Deja, ne tik pas Kongo juodžius, bet ir pas Europos baltuosius vis dar tebesutinkamas „tabu".

9. Kalbėkime rimtai. Yra tikra, kad žmogaus kūno grožis nėra be reikšmės. Bet kaip tą reikšmę vertinsime? Pasitaiko pesimistiškai nusiteikusių moralistų. Jie dažniausia nieko gero iš fiziško grožio nelaukia. Nežinau kodėl? Tenka sutikti, kad kūno grožis tam tikrais atvejais ir tam tikra prasme gali provokuojančiai veikti kitus... Bet juk svarbiausiai yra patsai žmogus! Nėra negalima, kad gražuolės ar gražuolio psichika, kaip tik, formuojasi pagal puošniai apsirengusio žmogaus mąstymo šabloną. Gražiai apsirengęs negi imsi ir terliosies! Alegoriškoje prasmėje galima čia, berods, pritaikyti prancūzų patarlę: „Noblesse oblige!" — kilmingumas uždeda pareigų. Aš esu beveik tikras, kad gražus, tikrai gražus žmogus ne sykį susilaiko nuo gyvuliško, brutalaus elgesio, kaip tik dėl to, kad toksai elgesys nesiderina su bendru, giliai estetišku jojo asmenybės vaizdu. Jokia statistika ir jokios diagramos šioje srityje negali, žinoma, turėti įtikinančios galios. Etikos sfera žmogaus gyvenime yra labai diskretiška ir nemėgsta viešumos. Antra vertus, gražumo mastas yra labai subjektyvus. Bet žinau, kad laikydamas šiuo klausimu šitaip užimtą poziciją, nesu patsai vienas. Berods, dauguma žmonių, turinčių reikalo su estetika, yra linkę manyti, kad harmonija tarp etikos ir estetikos yra normalus reiškinys individo gyvenime. Daug ką pasako tarp kitko ir faktas, kad beletristikoje, dramoje ir net filmoje dažniausia šlykščios išvaizdos personažai atlieka šlykščius veiksmus.

10. Mano manymu, tobulas kūno grožis gali ir kitiems žmonėms turėti veikiau dorinančios, negu demoralizuojančios įtakos. Krikščioniško viduramžio baladės, romanai, legendos parodo, kokios teigiamos, švelninančios ar asmenybę keliančios reikšmės turėjo anų laikų riteriams moteriškės garbinimas. Su vulgariai suprastu „mergininkavimu" toksai moters grožio kultas, žinoma, nieko bendra neturėjo. Tasai, grynai estetinis pasigėrėjimas, galėjo būti ir tikrai buvo visiškai laisvas nuo bet kurio seksualinio ar erotinio elemento. Kai kas galėtų pasakyti, kad mes gyvename ne kryžiaus karų bei turnyrų laikotarpyje, bet atominės bombos amžiuje. Dalinai tenka su tuo priekaištu sutikti. Šių dienų vyriško mentalitetas skiriasi, deja, labai dažnai nuo riterių romantikos. Bet visiškais pesimistais palikti mes tikrai neturime pagrindo! Kristaliniai skaisčių gražios moters adoravimo pavyzdžių galima sutikti dar ir šiandiena. Kai kur net gana dažnai. Kažin ar tuo atžvilgiu neteks tik pirmenybės palmę pripažinti Italijai? Tame krašte, kad ir nevisada sugebėjusiame vesti „gražią" politiką, estetikos pajautimas pasireikšdavo dažnai ekliatantiškai. Štai vienas kitas pavyzdys. Neapolio kavinėje sėdi prie oranžado stiklo „džiokondiškai" paslaptinga ir „mimoziškai" baikšti jaunutė lietuvė studentė. Prie gretimo stalelio rūko inteligentiškos išvaizdos nebejaunas italas. Iš gatvės įeina gėlių pardavėja. Italas nusiperka žibuoklių puokštelę, prieina prie jaunutės studentės, nusilenkia, pasako savo pavardę, padeda gėles ir, nei žodžio daugiau neprataręs, grįžta į savo vietą... Prieš savaitę laiko mano bičiulis pasakojo man kitą istoriją. Jauna, daili vokietaitė eina besidairydama Milano gatve. Pietų laikas. Priešais ateina gal kokių keturių dešimtų metų italas darbininkas, švilpdamas kažkurią Verdi melodiją. Eilinis tos klasės atstovas! Mėlyna bliūzė, nunešiotom kulnim pusbačiai, raudona skepetaitė apie kaklą... Artyn priėjęs darbininkas sustoja. Veide ir akyse pasigėrėjimo džiaugsmas. Juodu vienas kito niekad nebuvo matę. „Bon giorno, bella signorina!" pasako vyriškis. Truputi paploja ir toliau eina savo keliu. Vokietaitė palieka stovėti. Neilgai, tik trumpą akimirką. Bet italas nebeatsigrįžo daugiau... Charakteringa, kad tais abiem atvejais vyriškiai pasirodė esą „neinteresuoti" moters grožio garbintojai. Jie nebandė užmegsti kalbos. Jie nedarė pastangų prie gražios moteriškės priartėti. Atrodo, jie norėjo jos grožį adoruoti iš tolo, „per distance". Nelyginant, kokią ant altoriaus padėtą religišką šventenybę! Apskritai, jų elgesys nebuvo nei kiek panašus į kai kurių kitų kraštų mergininkų donžuaniškus metodus. Galima garantuoti, kad šios rūšies reveransas prieš grožį nebūna lydimas nei nešvankių minčių, nei fiziologiškų ir brutalių dauginimosi geismų.

11. Grožis yra žmoguje ir apie jį. Jis yra pasiskleidęs gamtoje, panašiai kaip oras, šviesa ir šiluma. Grožis neatskiriamas nuo gamtos, kaip, sakysime, gravitacija nuo materijos. Bet estetinis jausmas gali rasti dar ir kitur savo veikiamąjį arba bent gaunamąjį patenkinimą. Kita grožio karalija — menas. Dėl jo definicijos yra labai sunku susitarti. Ji gali skambėti labai įvairiai. Atrodo, meną būtų galima geriausiai apibūdinti kaip meniškai nusiteikusios sielos vidaus pasaulio sukonkretinimą. Kad formalinio priekaišto išvengus, būtų galima šioje difinicijoje žodį „meniškai" pakeisti žodžiu „estetiškai". Priimtinas yra dar ir sekantis apibrėžimas. Menas yra plastiškas, vadinasi — pasigėrėjimą ir ramumą sukeliąs atvaizdavimas tų išgyvenimų, kurie spontaniškai arba provokuotai kyla grožiniai jautrioje me-

M. K. Čiurlionis
P a v a s a r i s

A. Jasmantas

VERBU SEKMADIENIS

Man sakė:
bus pavasaris, ir iš naujos,
atbudusios šalies, nuo kvepiančios pašlaitės,
ant nusižeminusios asilaitės
pavargęs Viešpats mūs atjos,
ilgam kelų dulkėtas ir sukaitęs.

Pripyliau
stiklą dvelkiančios vėsa beržų sulos
ir lino patalą liepiau taisyti.
Kai tik šunelis pirmas kaime kur sulos,
kai gatvėje vaikų tik šūksniai suskardens,
išnešiu dubenį aš šalto Jam vandens
įkaitusioms Jo kojoms pamirkyti.

Praėjo
ilga, kaitri pavasario diena:
jau skleidžiasi naktis ir neša vėją
ir pievas gaubia ūkana drėgna,
o temstančių klevų pavargusia alėja
iš laukto tolio niekas, niekas neatėjo.

nininko sieloje ir nenugalimai veržiasi tinkama forma pasireikšti išorėje. Ši meno definicija pripažįsta, kad vidujinis menininko pasaulis yra išorinio, jį supančio pasaulio poveikyje ir įtakoje. Menininko išgyvenimus dažniausia sužadina tai, ką jis mato apie save. Todėl tenka pripažinti, kad ir patsai menas randasi tam tikrame sąryšyje su gamta ir net stovi tam tikroje priklausomybėje nuo jos. Bet dėl to dar negalima sakyti, kad menas tėra tik paprastas gamtos sekimas bei jos vaizdavimas. Jei taip būtų, tai gramafono plokštelę ir fotografijos nuotrauką tektų laikyti aukščiausiu meno laimėjimu. Bet taip nėra. Minėti labai vertingi fizikos bei technikos laimėjimai visiškai nereiškia tokių aukštų pretenzijų. Anaiptol. Vyriausiai būtų galima pasakyti, kad menas yra vaizdavimas pasaulio ir gamtos, kaip juos mato menininko akis. Arba, kitais žodžiais tariant, menas yra atspindys pasaulio, perleisto per menininko temperamento prizmę. Veidrodis yra negyvas. Todėl tai, kas vaidrodyje atsispindi pilnai atitinka pozityvą. Kitaip yra su menininko siela. Ji yra gyva. Ji yra sau pasaulis. Kaip, sakysime, tą ar kitą asmenį mes apibūdiname „sau žmogumi", norėdami pabrėžti jo individualumą, jo nutolimą nuo trafareto. Tasai menininko sieloje gludįs „sau pasaulis" yra kai kada nepaprastai kilnus, turtingas ir įvairus. Išorės pasaulio atsimušimas menininko sieloje tam tikru būdu susimaišo su jo vidaus pasaulio idėjomis, formomis ir vaizdais. Todėl tai, ką mes matome meno kūriniuose, yra dažnai nepalyginti kilniau, negu tai, ką obejektyviai matė menininko akis. Paimkime visam pasauliui žinomą, dabar į Maskvos nelaisvę patekusią Sikstinišką Madoną. Rafaelis, kurdamas tą nesulyginamąjį šedevrą naudojo, be abejo, modelį. Reikia manyti, ta moteris buvo graži. Bet ji nebuvo tokia, kaip Sikstiniškoji Madona. Tai yra aišku.

12. Menas yra kolektyvinis vardas įvairių estetinės kūrybos šakų. Meno formų yra labai daug. Tiek, o gal net daugiau, kaip Parnaso mūzų. Gal nepaklysiu sakydamas, kad akustinis menas, vadinasi muzika ir daina, yra labiausiai paplitęs ir lengviausiai prieinamas. Kiekvienas žino kaip stipriai gali paveikti žmogų daina ir muzika. Net nėra reikalinga, kad jos turėtų labai tobulą formą, kad pasižymėtų rafinuota muzikališka kultūra. Tai nėra „conditio sine qua non". Mūsų sielą gali paveikti net primityvi, net visiškai naivi melodija. Nesvarbu! Svarbu yra tik tai, kad interpretavimas būtų nuoširdus. Vadinasi, kad daina kiltų ne iš gerklės, ne iš plaučių, bet iš širdies ir sielos! Tada efektas yra užtikrintas. Savamokslio, aklo invalido smuikas gali mums nepalyginti daugiau išverkti širdies skausmo ir daug aiškiau papasakoti apie stichijinį, žmogaus sieloje užkeiktą visatos ilgesį, negu aukštą techniką turįs, bet „be dūšios" gaidų skaitytojas. Vadinasi, nulemia vėl tas pats vidaus pasaulis. Atrodo, kad muzika ir daina, kaip tam tikras meno žanras, mus todėl lengviau ir stipriau paveikia, kad čia menininko siela tiesiog ir betarpiškai pasiekia klausovo sielą. Taip sakant, jojo sugestija turi daug trumpesnį kelią. Šioje vietoje pravers prisiminti, kaip Levas Tolstojus savo „Kreicerio sonatoje" vertina grynojo garsų meno veikimą. Anot jo, simfonijos muzika dėl jos nepaprastai stipraus poveikio žmogui, galinti būti net pavojinga! Tai, žinoma, yra vienas, Tolstojaus taip mėgiamų, paradoksų. Sutinkame, kad muzika, ypač simfoninė, gali tikrai sukelti žmogaus sieloje audrą. Bet, kartu tikime, kad ir tokiais atvejais vairą pasilaiko savo rankose toji „Amžinosios Liepsnos" kibirkštis, kurią mes vadiname sąmone.

13. Atmetę Tolstojaus sugestijas, mes anaiptol nemanome paneigti fakto, kad menas savyje yra daug daugiau, negu paprastas grožio pajautimo patenkinimas. Menas yra žmogaus sielą išlaisvinantis veiksnys. Jis sužadina ir suaktyvina žmoguje snūduriuojančias jėgas. Kažkas yra pasakęs, kad grožėjantis nesulyginamo Bramantės kūriniu Vatikano bazilikos frontonu, arba kontemplinuojant gigantiškas, bet nuostabiai simetriškas faraonų piramides kartais galima išgyventi panašių jausmų, kaip stebint po audros nurimstančią jūrą. Jos paviršiuje pirma nepastebimi dalykai darosi dabar aiškiai regimi. Ir mažytis drąsaus žvejo laivelis... Ir to lumoje plūduriuojančios skeveldros per audrą sudužusio jūros giganto... Ir balti virš nurimstančių bangų besinarstančios žuvėdros sparnai... Panašus pragiedrėjimas įvyksta sieloje, žiūrint į monumentališkos statybos kūrinius, į architektūros meno stebuklus. Mumyse randasi lyg koks aiškumas, lyg kažkokia vidaus šviesa. Sakytumei, kad tai rezonansas formos triumfo ant beformės masės. Kaip gaila, kad ne visi žmonės moka skaityti savo pačių sielos knygose!... Bet jie gali išmokti.

14. Nemažiau įdomu analizuoti sielos reakciją į tapybos bei skulptūros poveikį. Ne! Tasai sielos aktyvas, kurį aš išsinešu iš muziejaus, iš paveikslų galerijos, iš geros meno parodos, nėra tik paprastas estetinio jausmo patenkinimas. Kai aš valandas prastoviu prieš Ticiano, Rembrandto, Van Dyko, Murillo ir kitų meisterių kūrinius, man yra aišku, kad tai, ką aš darau, nėra tik rafinuotas smarguriavimas, tik dvasinis epikurizmas. Tai yra nepalyginamai daugiau! Tai yra mano asmenybės, mano „aš" savotiškas pakilimas, jojo padidėjimas. Kokiu būdu? Labai

paprastai! Tai įvyksta kažkaip automatiškai. Mano „aš" paūgėjimas įvyksta taip pat be sąmonės dalyvavimo, kaip ir mano kūno augimas. Štai aš stoviu arba sėdžiu prieš visiems bent iš kopijų ar reprodukcijų pažįstamą Myrono „Diskobolą" (disko mėtytoją). Ar aš galiu palikti nejautrus, kaip veidrodis, pastatytas užpakalyje šitos skulptūros? Ar aš būsiu tik pasyvus stebėtojas, žiūrovas? Niekados! Tai yra visiškai negalimas dalykas. Iš to jėgos ir jaunatvės triumfo, iš tos puikios, stiprios ir gracingos atleto figūros, iš jo gražiai suapvalėjusių raumenų ir šilku bei aksomu tvaskančios odos išplaukia kažkokia radiacija, kažkokie šildantys ir glostantys spinduliai... Jie įeina į mane patį. Ir aš staiga pradedu pajusti, kad manyje pabunda, atgyja ir savo laisvę atgauna kažkokia elastiška, ligi tam momentui gyvenimo formų nuslopinta ir surakinta jėga. „Diskobolas" yra, tartum, savotiškas transformatorius. Jam tarpininkaujant, iš Myrono meniškai turtingos sielos persiliejo į mano sielą laisvo, gražaus, gyvo, beveik dieviško stiprumo ir pajėgumo pajautimas. Argi tai manęs nepraturtina? Ar panašūs išgyvenimai nėra galingas mano „aš" pakilimas?

15. Kas pasakyta apie nemirštamąjį Myrono kūrinį, galima su nemažesniu tikrumu pakartoti apie dieviškus, vienkartinius Mykolo Angelo veikalus. Geresnių arba blogesnių reprodukcijų dėka liko jie taip labai išpopuliarinti, kad šiandieną galima apie juos kalbėti su kiekvienu eiliniu žurnalo skaitytoju. Prisiminkime tiktai Sikstinos lubų reljefus, vaizduojančius kūrimo scenas. Savaime peršasi pranašo žodžiai: „A, a, a, Domine, nescio loqui!" (Viešpatie, aš nemoku kalbėti). Iš tikro, reikia turėti nežinau kaip patologiškai atbukusius jausmus ir tikrai fenomenališkai nejautrią sielą, kad nepajutus to stipraus, nenugalimo „kategoriško imperatyvo" — gyventi ir kurti, kuris kalba iš visų šitų scenų! Ypač — iš Dievo Tėvo ir Jį palaikančių angelų figūrų. Žiūrėdamas į jas, kažkodėl prisiminiau vieną paprastą elektromonterį, kuris, taisydamas pas mane sugedusį perkūnsargį, su pasididžiavimu tarė: „Šitoksai žaibolaidis galės priimti net ir milijono voltų kibirkštį". Atrodė man tada, kad geniali Buonarotti dvasia sukoncentravo skriejančioje kūrėjo figūroje nesuskaitomų milijardų voltažo energiją. Pastaroji pripildė visą Sikstinos erdvę; įsiskverbė į jos sienas, lubas ir grindis. Aš jutau, kaip toji energija elektrizavo mane patį ir, tur būt, kitus maldininkus, kurie kartu tenai buvo.

16. Aš norėčiau, kad kiekvienas lietuvis tremtinys, sunkiai besikaująs su jojo energiją ir atsparumą paraližuojančia depresijos dvasia, gautų bent sykį pamatyti, nors pakenčiamoje reprodukcijoje, to paties Mykolo Angelo — Buonarotti visame pasaulyje garsias, kad ir nebaigtas, vergų figūras. Iš tų figūrų, iš jų skausmingai atmestų galvų, iš surakintų, bet prie išlaisvinimo desperatiškai besiveržiančių kūnų kalba į žiūrovą prarastos ar niekad neturėtos laisvės tragizmas... Rodosi, kad visos žmonijos kolektyvinė kančia gaivališkai veržiasi čionai prie išlaisvinimo. Bežiūrėdamas, iš karto pasijunti esąs tos kenčiančios žmonijos dalis... Rodosi, kad košmarinis kentėjimų kalnas prislegia tavo pečius, ir patsai pajunti agonijos klaikumą... Bet, tasai depresijos stovis trunka neilgai. Tik vieną trumpą momentą. Aukštai, atkakliai iškelti smakrai, pritvinkę, išsipūtę kaklo ir viso kūno raumenys parodo, kad kova dėl išlaisvinimo dar nėra baigta. Kovoje besiraitančių vergų kūnų linija kalba apie nepaprastą jų jėgą, apie jų nepalaužiamą valią ir pasiryžimą priešintis, nepasiduoti, kovoti ir laimėti. Šitoji pasipriešinimo ir kovos dvasia pereina nejučiomis taip pat ir į žiūrovą. Ir jam ima vaidintis, kad iš Mykolo Angelo vergų krūtinių galingai išsiveržia dangaus skliautus drebinantis protesto riksmas: „Aš nesiduosiu sunaikinamas! Aš liksiu! Aš būsiu! Nors tu ir nori, kad aš išnykčiau. Ne! Ir dar kartą — ne! Aš būsiu, kaip tik, dėl to, kad tu to nenori!"

Miunchenas, 1946. 5. 23.

A. NYKA-NILIŪNAS

PAVASARIO SIMFONIJA

PIRMOJI DALIS

Kai vėjo neramaus šiurenamas vanduo virpėdavo
Ir upė šniokštė netoli namų, išlaužydama ledus,
Tuomet pavasaris — iš svetimų šalių atėjęs juodaplaukis
išdidus —
Nedrąsiai vėl statydavo ant žemės basą pėdą —
Ir žemė krūptelėdavo, lyg moteris ją gundančia ranka
palietus;
Suošdavo aistringai susispaudę liepos,
O jis ten ilgas valandas sėdėdavo
Pirštus panėręs sau į plaukus drėgnus, juodus.

Ir, štai, pačiam vidurnakty, senajam medy imdavo kažkas
judėti,
Ir iš toli, lyg pro miegus, jam atsiliepdavo giria
Patetiška simfonija niūria,
Kadaise užmirštam sapne girdėta.
Tada galingas, jaunas vėjas atplasnojęs,
Kalbėdavo naktim: „Te kraujas suliepsnoja!"
Ir šaukiama jo nekalta mergaitė, niekeno dar nemylėta,
Pavirsdavo aistringa moterim žiauria.

O aš įsiklausydavau, kaip kraujas šaukia žmones,
Kaip ilgesingai švilpauja pavasaris, lyg dievas išdidus,
Kaip gyslomis sruvenanti keista srovė, lyg pro ledus,
Skandina juos į nesuvaldomas svajones.
Tuomet iš neramių kelionių grįžęs vėjas
Dainuodavo man tolimų šalių dainas atėjęs,
Į kraują liedamas to nerimo laukinio nuodus.

ANTROJI DALIS

Namai išblyškusiais langais; ir vėjas ūžia skrisdamas į
tolimas keliones;
Vienaplaukiai vaikai rankytėm prisidengę mėlynas akis;
O liūdesingoje tyloje girdisi, kaip vaikšto jų dalia sunki;
Ten veria daržinės duris ir kosėdamas senis Jonas,
Klausydamas, kaip žemės kraujas kaista,
Ir bėga neramiai žaliais laukais ištrūkę vėjai, kaip vaikai
basi,
Prikeldami mus ir skandindami bekraštin ilgesin;
Pakluonėse beržai užsimeta žaliomis skraistėmis.

Tada sesuo išeina, motinos siųsta, parnešti vandenio,
Bet švilpaujančių laukuose pavasario girtuoklių vėjų
užburta,
Apsvaigusi nuo jų giesmės, girta,
Ji visą dieną kelio į namus neranda
Ir klaidžioja viena, lyg mylimo netekusi laukuose,
Tartum Ofelija. Ir tik nubudinta vėl sutemų,
Lyg užkeikta miegojusi, į svaigstančius namus
Ji grįžta su žiedais, kaip akys mėlynais, plaukuose.

Bet greit prasideda sunki, svaiginanti naktis.
Pilka lakštingala, dainavus kinų Imperatoriui kadais,
Užlieja naktį nerimo nuodais —
Ir sudreba jos tonų paliesta giria maištinga,
O mano tėvas vėl sapnuoja, kad jaunystė...
Kad eina aplankyti metų prislėgtos, o mylima, Tavęs...
Nuo jos dainos neramūs pumpurai kaip širdys plyšta,
Ir Nimfos su šikšnosparniais per naktį kelia vestuves.

TREČIOJI DALIS

Nykiai rami pavasario diena širdyje nusileidus
Ir beržas susirūpinęs šlamėjimu kimiu
Užnuodijo mane ligi pačių gelmių,
Kai aš sėdėjau ir klausiau priglaudęs veidą
Prie lango nuo vaikystės man norėjusio parodyti kažką.
Todėl nyki pavasario diena, kaip mėlynas drugelis nusileidus
Į sprogstančias juodas šakas,
Sugundė tolimais laukais paklaidžiot.

Bet vieną kartą (tu žinai, kaip dienos kambario tyloje merdi)
Aš atdariau senų namų duris:
Pavasario audroje blaškėsi galingas beržas,
Tartum norėdamas į mėlynas erdves išskrist,
O aš stovėjau lyg mažytis taškas prieš bedugnę erdvę
Ir pirmą kartą nenorėjau grįžt,
Nes niekas žemėje nebuvo dar manęs pavergęs.

Ir bėgau. Vėjas su manim patempdamas už rūbų bėgo
Kartu nuo imančios žaliuot kalvos,
Margi drugeliai nusileisdavo ant jo karališkos galvos,
O pėdose žibuoklės kėlėsi iš miego,
Ir žvilgčiojo mažyčiai pumpurai iš už šakelės negyvos.
Toli, šviesiai žaliais laukais, purienų vainiku ant suveltos galvos,
Klajojo vienišas pavasaris, lyg vaikas iš namų pabėgęs.

KETVIRTOJI DALIS

Iš kaimo bėgant rodėsi, lyg kad atsidarytų durys
Ir pasirodytų skaudžiai melsvų akių mergaitė (kažkieno ji mylima) pro jas.
Viršum laukų plasnojo mėlynos aistringai žalio laivo burės,
Ir paukščiai skrido pro džiaugsmingas debesų salas.
Kažkur pamišęs fleitininka, pūsdamas į šiurpų vėjo ritmą,
Mane viliojo toldamas ir gesdamas nueiti paupiais.
Ir sutikau aš Jį. Plaukais nuo drėgno vėjo ir lietaus šlapiais.
Šilti gyvybės vandenio lašai ant žemės krito.
Ilgai stovėjau susimąstęs ant palaikio upės liepto,
Pajutęs, kaip atėjus liečia ir nusineša su savimi Gamta;
Žydėjo vandenyje atsimušusios žibuoklės kitame krante,
Ir šūkalojo balsas, nesulaukdamas, kad atsilieptų . . .
Staiga pasijutau pasauly vienas,pirmąkart kažko netekęs;
Atsiminiau naktis juoduojančiam lauke, vėjuotas ir šviesias,
Pro langą klystančius laukų alksnius, šakomis susisupusius ir kalbančius paupėse,
Gūdžiai ir nykiai ūžiančius su nepažįstamu krauju ir nepažįstama dvasia, —
Nuo kalno pro medžius spindėjo susirūpinusios namo akys.
Tada nuėjęs pievoje purienų geltonų priskyniau
Ir spausdamas jų drėgnas galvutes nuogomis rankomis nešiau namo glėby;
Stumdydamas ir niekindamas tyčiojosi iš manęs, lyg kūdikis išdykęs, vėjas neramus, laukinis,
O ilgesys, kaip vieną kartą užmiršta dainelė nuostabi,
Man skverbėsi širdin ir gyslomis sruveno begalinis;
Mano akysna griuvo milžiniška ir kilni dangaus mėlynė.
Nuogomis rankomis suspaudžiau dar karščiau geltonas galvutes glėby
Ir, nežinodamas kam atiduoti jas, karčiai raudojau nusiminęs.

PENKTOJI DALIS

Šiandieną aidi laukuose netelpantis širdyje riksmas,
Ir drėgnas vėjas, perpūtęs namus, atsimuša širdy.
Nes skaudžiai nuobodi pavasario dienos šviesa skurdi
Taip traukia šaltu vandenio lašu į žemę kristi
Ir išsiliet pavasario lietum ir vėju nykumoj laukų,
Nes vėl atsiminiau, kaip puolė vėjas apkabint mane, išeinantį į naktį,
Kaip žemė svaigdama pradėjo pumpurais liepsnot ir degti,
Kaip aš ėjau vandens šniokštimo lydimas taku.

Ir tarp pavasario džiaugsmu drėgnų namų klausiau apsnūdęs,
Kaip grįžtant nakčiai vandenio šauksme, išėjo iš namų manęs ieškot
Namų gyventojai, prislėgti liūdesio ir baimės neaiškios,
Ir rado tarp senų namų panirusį į tamsą gūdžią,
Prie beržo prisišliejusį ir į tikrovę įsiklausiusį,
Pusiau apsvaigusį ir nepažįstantį jų, tartum svetimų.
Parėjęs į namus, netardamas nei žodžio, dar ilgai klausiau dainos chimerų tolimų,
Nes akys, mylinčios mane, pavasario srovėmis liejosi į širdį.
Dabar juntu, kad kažikas mane lyg šunį prie šitos būties pririšo,
Ir, name, man esi tu brolis, o tikrovė — tragiška sesuo,
Atėję į mane per gyslas mano motinos basos.
Aš su tavim, pavasario dienų nuobodulį, juntu kasdien tamsesnį ryšį
Ir kad čia viskas-tik kankinanti mus netiesa,
Sunaikinanti mus; o nerami dvasia
Taip ryškiai jaučia: kada nors, supratę viską, čia sugrįšim.

ŠEŠTOJI DALIS

Yra vienam pasaulyje gilus ir mėlynas, bekraštis skliautas,
Kur nerami pavasario audra klajoja vieniša lauku;
Tenai yra nublukęs kaimas; jam vienam ten neišsakomai nyku,
Todėl šiandien aš noriu į tenai keliauti,
Nes aš žinau: jis pasmerktas sunykti laukia grįžtančio manęs.
Aš atsisėsiu ten prie mėlynos ir virpančios ugnies,
O šaltas vėjas, beklajodamas po gyslas, vandenio išplautas,
Giliai po žemėmis nenuraminamai šauks mus.

Ir šauksmo sukrėsti peizažo šio nykaus gyventojai,
Nubus, net nežinodami, kieno tas riksmas, šaltas ir gūdus,
Aštrus lyg durklas, smingantis į kūną, kaip daina skaudus;
Pavasario lietus ir vėjas ims jų gyslomis sruventi.
Ir kraujui susimaišius su pavasario girtuokliais vėjais,
Žaliem ir mėlyniem aidam erdves užliejus,
Ateis, lyg Botticelli nupiešta skaisti pavasarinė šventė
Ir, tartum sapnas, žaisdama ji lėks per tolimus laukus.

Tada nubus ir tas peizažas, kurs, išvargintas dienų, užsnūdo
Ir ten, pakluonėmis, keliu po ūžiančiais beržais
Su žlugtu ant pečių išeis
Palinkę moterys ir kultuve išlies bekraštį liūdesį . . .
Ir nakčiai, danguje blyškius takus ištiesus,
Jos eis vėjuota naktimi virpėdamos tartum dangaus klajūnai šviesūs,
O slėnyje pavasaris tartum pamišėlė dainuos ir žais.

SEPTINTOJI DALIS

Pirmi pavasario lašai, nukritę ant galvos, mane taip sunkiai sužeidė
Ir tirštoje nakties migloje glūdinčius namus,
Todėl aš negaliu klausyt, kaip židiny liepsna iš skausmo ūžia,
Kaip sunkiasi širdin lietaus šlamėjimas kimus,
Ir paupy su vėju blaškosi pavasaris įtūžęs,
Nes aš dabar žinau, kad nepakilsiu po sunkia jausmų našta palūžęs,
Kol slėgs dvasia siaubingu platumu.

Todėl nueisiu, kur aistringai šlama sužeistos pavasario lietaus, kaip aš, neramios liepos,
Kur dunkso sulyti namai, prikandę skausmą ir liūdni —
Ir imsiu šaukt: O, Viešpatie! Jie atsiliepia!
Ir pajusiu, kaip degsis ir liepsnos pavasario ugnis.
Tada sueis aplink mane visi namai ir žiburiai išblėsę,
O medžių šakomis pavasaris, kaip nesuvaldoma srovė galingai liesis,
Ir švies pavasario naktį jų pumpurai drėgni.

Tada į mano kūną grįš iš kažikur vaikystės laimė.
Paimsiu juos visus už rankų kaip silpnus vaikus —
Ir pasikels gaivinančios nakties tamsoje kaimas
Ir eis su manimi plačiu pavasario lauku
Į saulę. O keliai bus nesuprantamos, bekraštės erdvės . . .
Ir man nebus sunku, kad jie kažkur, prikandę skausmą, palikti vieni pasauly merdi,
Nerasdami iš begalinės nykumos kelių.

ADOLFAS MEKAS

Novelė - „A i d ų“ literatūriniam konkurse laimėjusi II-rąją premiją.

VIENAS IŠ DAUGELIO

Prieš savaitę pas mane apsistojo naujas gyventojas. Jis užėmė menkiausią kambario vietą. Kai aš išeinu į miestą, jis lieka saugoti namų. Jis išlydi mane ir klausia:

— Jeigu ateis generolas, ką turiu jam sakyti?

Karys. Senas karys šis mano naujasis gyventojas.

Kai vakare grįžtu iš darbo, jį visada randu savo kertėje. Jis prieina prie manęs ir sako:

— Užsivilkite paltą ,nes smarkiai sninga. Ir durys reikia tvirčiau uždaryti. Ne taip, kaip jūs uždarėt, — jis prieina prie durų ir parodo, kaip reikia uždaryti.

Sėdu prie savo vakarienės. Jis stovi šalia ir šypsosi, o kai aš paimu puoduką kavos ir noriu gerti, pradeda juoktis.

— Jūs taip ramiai geriate. O jeigu aš būčiau įpylęs nuodų į ją? Bet jūs užsivilkite paltą, taip sninga, peršalsite.

Ak, jis senas karys. Aš jam maloniai paploju per petį:

— Neperšalsiu. Geriau papasakok ką iš savo nuotykių. Iš fronto.

Žmogus tyli. Jo akyse matau panieką ir užuojautą man. Jo visas rauplėtas veidas dega, ir jis nervingu smūgiu praplėšia ant krūtinės marškinius. Dėmė. Juoda dėmė. Jis susigėsta savo žaizdos, savo nuogo kūno ir tyliai pasitraukia į kampą.

Tikrai, ar jis gali geriau ką papasakot apie karą, kaip ši juoda dėmė ant krūtinės? Argi jis dar turi ką daugiau pasakyti?

Vargšas kareivis. Jis, kaip surūdijęs laikrodis, niekam daugiau nebetinka. Rūdys pagraužė...

*

Ne, jis nėra visada tylus, šis pamišėlis. Kai aš turiu daugiau laiko, jis man pasakoja savo istoriją. Prasideda visada taip:

— Kas tau pirmiausia ateina į galvą, kai gatvėj sutinki be kojų žmogų? Ar nepagalvoji apie Kainą ir Abelį?

Toliau seka paprasčiau:

— Mano istorija yra tūkstančio istorija. Ir ką aš čia pasakoju, jau tūkstančiai tai geriau atliko.

— Mano tėviškė. Ak, aš nežinau, kur yra mano tėviškė. Jau dešimtys metų, kai nemačiau jos. Ją apleidau drauge su visa savo tauta. Viską palikau, tik pasiėmiau kas buvo brangiausia — savo krašto atminimą.

— O, tada buvau dar jaunas. Kareivis buvau. Daug žudžiau. Tūkstančiais! Jūs, tur būt, netikite, kad žmogus kartais gali šaukti, kaip žvėris? Argi gali būti kas baisesnio, kaip beviltiškas žmogaus šauksmas?

— Karas baigėsi ir aš grįžau pas savo tautiečius. Ne, ne tėviškėn grįžau, nes jos neturiu, bet pas tremtinius, tokius pat, kaip aš.

— Mirė žmogus. Tremtinys. Kapas. Kažkoks kvapas. Tartum smėlio, tartum ašarų. Ar tai nėra atodūsis, atpūstas nuo tėvynės? Mes supilam diena iš dienos naujus kapus, ir šis kvapas tolydžio mažėja... Gal būt tai yra mūsų širdžių ugnis?... Gal būt...

— Mane žmonės vadina pamišėliu. Jau dešimtys metų, kaip nemačiau tėvynės. Aš nebenoriu jos išvysti, aš bijau. Bijau sugrįžti į ten, kur nieko nebėra man. Supyliau šimtus kapų įvairiuose pasaulio kraštuose. Savo broliams. Juos apverkiau, kai nebebuvo, kas apverkia. Mane vadina pamišėliu.

— Jeigu jūs po dvidešimt metų mirtumėte kažkur svetur, aš šaukčiau: — Žiūrėkit, pamišėlis!

— Taip, ponas, kai rytoj grįšite iš darbo, parneškite vatos. Jau kelinta diena nuo uosto pučia dvokiąs vėjas. Reikia užkaišioti langus.

Jis sėdi savo kertėje ir seka mano judesius:

— Jūs netikėkit, ką aš pasakojau. Aš tai betinginiaudamas sugalvojau.

O man išeinant sušunka:

— Pažiūrėkit, ar nenustojo pūtęs vėjas?

*

Išeinu į gatvę. Jokio vėjo tik matau, kaip kryžkelėje žaidžia vaikai. Aš stoviu šalia jų ir šypsausi, o jie šaukdami apkabina mane:

— Ponas mokytojau, papasakokit ką nors iš knygų! — Jų akyse dega troškulys. Jie nori viską išgirsti ir žinoti. Viską! Jie kimba į mano drabužius ir nepaleidžia.

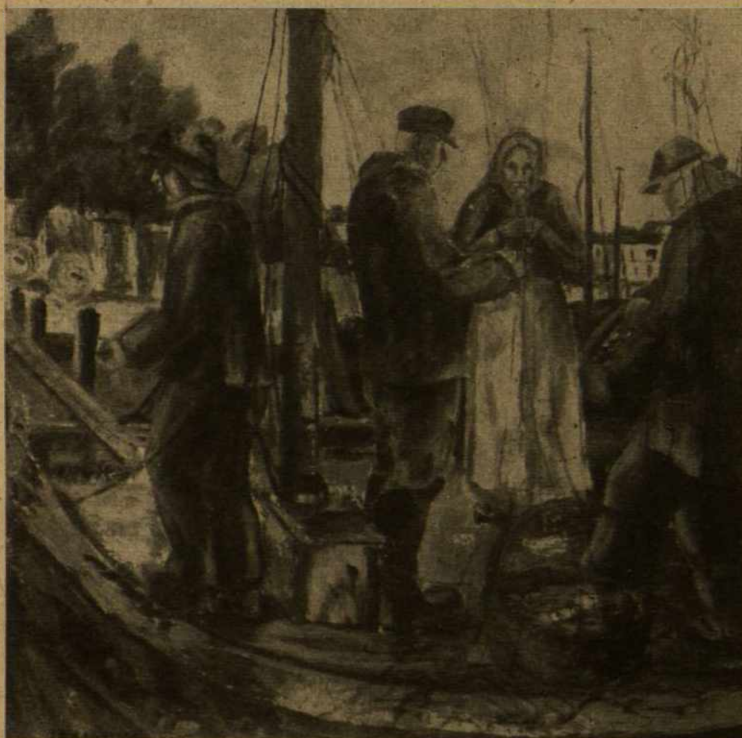
Ką aš jiems galiu papasakoti? Apie širdies skausmą? Ką jie supranta apie kančią, nerimą? Jie trokšta gyvybės, saulės ir juoko!

— Ak, bėkit, vaikai, šalin nuo manęs. Šiandien neišgirsit nė vienos pasakos. Rytoj, gerai?

Vaikai šokdami ir dainuodami dingsta už kampo.

Pro langą žiūri mano naujasis gyventojas ir moja man. Kai prieinu, girdžiu jį šaukiant:

— Ar tebepučia vėjas? Aš nebeužuodžiu jokio kvapo.

Juozas Bagdonas *Žvejai*

V. M.

KRISTIJONO DONELAIČIO „METAI“

Nepalankios istorinės aplinkybės, dėl kurių lietuvių kalbai ilgus laikus buvo lemta būti bemaž tik paprastos liaudies kalba, sukliudė suklestėti ir mūsų senajai literatūrai. Ji nesuvaidino to reikšmingo vaidmens tautos kultūros gyvenime, kaip svetur, o taip pat ir ateinančioms kartoms nepaliko įsidėmėtinų estetinių vertybių. Dažnas mūsų senąją raštiją ironiškai suniekina katekizminės literatūros vardu. Tiesa, religinė knyga joje vyravo. Vis dėlto, ir ten turime veikalą, kuriuo ir senų literatūrų tautos galėtų didžiuotis. Tai K r i s t i j o n o D o n e l a i č i o „M e t a i“.

Tą mintį jau seniai patys svetimtaučiai buvo iškėlę. Antai, A. Aleksandrovas, rašydamas apie Donelaičio kalbą (Sprachliches aus dem Nationaldichter Litauens Donalitius. I. Zur Semasiologie. Dorpat 1886), pastebi: „Jei Donelaitis būtų savo kūrinius rašęs viena iš kultūrinių kalbų, jis būtų visų pripažintas didžiųjų dainių eilėje vienu iš pirmųjų“. Prūsų rašytojas L. Passarge, spausdindamas 1894 metais Donelaičio „Metų“ vokišką vertimą, šiuos Aleksandrovo žodžius ima kaip motto savo įžangos žodžiui, kur jis labai iškelia Donelaičio kūrinį.

Donelaičio „Metai“ daugeliu atžvilgių yra didelės vertės veikalas: ir gražiais gamtos paveikslais, ir ryškiais būrų gyvenimo vaizdais, ir apskritai savo originaliu stiliumi, net eilėdara. Kurdamas Donelaitis atsirėmė antikinės literatūros, kurią gerai pažino, pavyzdžiais, o gal nujautė ir kai kurias savo laiko naujoviškas literatūrines tendencijas. Tuo metu kai Europos literatūrose gamtos vaizdavimas dar nedrąsiai stiprino savo vaidmenį poezijoje (čia galima priminti pvz. anglą Thomsoną, apdainavusį metų laikus), Donelaitis davė tikrai puikių, nusivokiančio menininko plunksna pieštų tėviškės gamtos paveikslų. Štai, kad ir šis gabaliukas:

Ant žiemos narsai jau vėl rūstaudami grįžta,
Ir šiaurys pasišiaušęs vėl mus atlekia gandint.
Vei, kaip ant ežerų visur langai pasidaro,
Lygiai kaip antai stiklorius įdeda stiklą.

— — — — — — — —

Tikt dyvai žiūrėt, kaipo barzdoti pušynai
Su savo kuodais garbanotais visur pasirodo
Ir nei puderuoti ponačiai stov įsirėmę.

Atsisako Donelaitis tradicinių gamtos aprašymuose švelnių zefyrų ar atšiaurių borėjų, nerasime par jį raudonskruosčių — ar kurių nors kitokių — aurorų, grakščios antiknės nimfos neskardena savo dainomis jo miškų. Jo žmones, kaip ir mus, žiemą gandina mūsų krašto šiaurys; mūsiška saulelė atkopdama budina svietą, lyg rūpestingas gaspadorius įmigusią šeimyną; pavasariais krūmuose, poniškas sermėgas paniekinusi ir prastai, „nei žvirblis būriškas“, apsirengusi lakštingala „savo šūkteri šūtką“, saldžiu balsu kinkyt, paplakt, nuvažiuot išbudindama Jurgį.

Dar vienas dalykas iškelia Donelaičio „Metų“ literatūrinę vertę. Ano meto poetai buvo įpratę savo idilėse vaizduoti literatūriškai išdailintą, pasaldintą, taigi falsifikuotą kaimo gyvenimą. Tai buvo literatūrinė mada, savotiškas bajoriškas visuomenės maskaradas: tose dirbtinėse idilėse vaizduojami valstiečiai tebuvo persirengę, galantiški aristokratinio salono žmonės, kurie iš nuobodulio ir persisotinimo rafinuotu gyvenimu ieškojo tame susentimentalintame paprastume paįvairinimo ir naujos pramogos. Tai buvo savotiški bekraujai, idealizuoti žmonių pavidalai. Tuo tarpu didžiojo realisto Donelaičio būrai — tai valstiečiai su kūnu ir krauju. Jie nedūsauja manieringai ir sentimentaliai nesižavi suliteratūrintomis gamtos grožybėmis, o rūsčiai dejuoja dėl baudžiavų vargo ir savo prakaitu gausiai laisto tėviškės dirvą:

Ak, kas tai darbai, kuriuos atlikt triūsinėjom!
Lytus mums daugsyk, taip dirbant, nugarą prausė
Ir tūls tvankas įžarstyts daug kepino kiaušę.
Mes besidovydami daugsyk kruopas nedarytas
Ir plutas menkas blogai kramtydami valgom.
Tankiai mes tvanke prastai maišydami skinkį,
Ir vandens malkus išsemdami gėrėm.
Prakaito taip daug nuo veido mums nūlašėjo,
Kad per nosį teškančios vis ritosi srovės.
Ak, mes bėdžiai, ak, visur didžiai prisivargom!

Pažymėtinas yra Donelaičio veikalas ir savo literatūrine forma. Pasekant antikiniais pavyzdžiais, jis buvo sueiliuotas hegzametru. Tad ir šiuo atžvilgiu Donelaitis buvo, pasakytume, naujovininkas. Antai, garsusis ano meto vokiečių poetas Klopstockas gal net kiek vėliau įvedė hegzametrą vokiečių literatūron.

Taigi, kaip matėme, Donelaitis nėjo išmintais literatūros keliais, kaip daugumas antros eilės rašytojų. Ne, jis buvo tikrai pajėgus kūrėjas, sugebėjęs rasti savo originalų žodį, nenuvalkiotą formą, ryškų vaizdą. Deja, Donelaičio „Metais“ pasigrožėti tada tegalėjo siauras poeto draugų, Prūsų pastorių būrelis, kuriam Donelaitis davinėjo savo rankraščius. Platesni sluogsniai su „Metais“ tegavo susipažinti, jau daug metų praslinkus po jų autoriaus mirties. Juos išspausdino 1818 metais mūsų dainų rinkėjas Liudas Gediminas Rėza. Tada tie literatūriniai „Metų“ privalumai, kurie Donelaičio laikais būtų galėję suteikti jų autoriui naujų literatūros kelių ieškotojo vardą, po gausių XVIII a. pabaigos ir XIX a. pradžios Europos literatūrų laimėjimų jau nebegalėjo turėti tos novatoriškos reikšmės. Donelaičio „Metus“ besklaidė bemaž vieni kalbininkai (jų tarpe ir garsusis Schleicheris), ieškodami turtingoje ir puošnioje Donelaičio kalboje savo filologiniams tyrinėjimams reikalingų pavyzdžių, o ta pačia proga ir kukliai pasidžiaugdami dėl Donelaičio „Metų“ teikiamo estetinio pasigėrėjimo.

Užtat patriotiškai nusiteikusius lietuvių literatus Donelaičio kūriniai iš karto žavėte sužavėjo, nes parodė, kokių meno viršūnių gali pasiekti lietuvių kalba, aukštesniųjų luomų anuo metu taip paniekinta. Antai Daukantas savo jaunystės veikale „Darbuose senųjų lietuvių ir žemaičių“ entuziastingai rašė: „. . . kas tur protą ir aukso plunksną Omėro (= Homėro) ar Virgilio, tas, sakau, ką norėdamas, tą gal gudriai gudresniai rašyti toj kalboj. Tą teisybę pagirtas dainius Donelaitis darodė savo garbingoj dainoj „Metų laikai“.

Ir tikrai, ano meto menkutėje mūsų poezijoje, tarp nesklandžiai siliabiškai sueiliuotų religinių giesmių, Donelaičio drąsiai užsimoti ir, reikia pripažinti, ištesėti skambūs hegzametrai sužiba kaip pirmos eilės literatūrinė žvaigždė. Be to, savo vaizdinga puošnia kalba, kad ir nevengiančia įprastinių svetimybių, Donelaičio kūriniai teigiamai išsisikiria iš savo meto lietuvių raštijos, kurią beveik išimtinai sudarė religinės knygelės, parašytos literatūriškai menkaverte, ne tik kad nesklandžia, bet dažnai net ir, pasakytume, prišiukšlinta kalba. Taigi Donelaitis negalėjo atsiremti mūsų literatūros dar neišdirbta tradicija, o gavo pasikliauti vien savo paties talentu ir laužti pirmuosius ledus, kurdamas puošnų literatūrinį stilių.

Bet ne tik dailus stilius sudaro Donelaičio veikalo reikšmę literatūrai. Niekas tada neįstengė ir nepasirūpino duoti tokių plastiškų, ryškių kaimo gyvenimo vaizdų, kaip Donelaitis. Jis su didele tikrovės meile ir menininko įgudusia ranka nupiešė lietuviškos gamtos fone mūsų baudžiauninkų gyvenimą su jų sunkiais vargais, nepabaigiamais darbais ir negausiomis pramogomis,

Vertingi yra Donelaičio „Metai“ ir ištisa vykusiai apibūdintų būrų tipų galerija. Kaip jau minėta, tai nėra išidealizuoti saldžių literatūrinių ano meto idilių žmonės. Realistui Donelaičiui buvo įdomus ir meniškai vertingas pilnutinis gyvenimas, su šviesiais momentais ir tamsiomis dėmėmis. Ir taip šalia išmintingojo Lauro, dorojo Selmo, praktiško ir gražiai kalbančio Pričkaus, sutinkame „Metuose“ tingini Slunkių, girtuoklį Plaučiūną, linksmą Enskį, nenaudėlį Dočį. Tiesa, „Metai“ nėra koks psichologinis romanas, tad čia ir negalime ieškoti išsamių psichologinių analizių. Bet juk tai ir nereikalinga didaktinei poemai. Donelaičio tipai, kad ir nesudėtingi, net schematiški, vis dėlto, ryškiai ir psichologiškai taikliai apibūdinti. Štai, pvz., Slunkių visą permatome, pasiklausę jo savotiškos tinginystę teisinančios filosofijos:

Ak, kad būt ilgiau žiema pas mus pasilikus,
Ir kad vis miegot mums būtų sviete paskirta!

— — — — — — — — — —

Juk dar čėso yr, ir mes atliksime darbus.
Žinom juk, kad ratas sens, pamaži besisukdams,
Tą daug sykių apgauna, kur vis ritasi šokdams,
O kiek sykių sutrūksta jis, permier besisukdams.

Įdomūs yra mums „Metai" ir savo idėjiniu turiniu, kurs yra ne tik iš autoriaus pasaulėžiūros išaugęs, betgi ir labai artimai susijęs su ano meto Prūsų Lietuvos religinio, socialinio ir tautinio gyvenimo problemomis.

Su ano meto lietuvių tikybine raštija Donelaičio „Metus" artina panaši religinė ideologija. Kaip ir daugumas mūsų ano meto autorių, Donelaitis buvo pamaldus kunigas, kuriam visų pirma rūpėjo Dievo garbė ir parapijiečių dora. Taigi „Metuose" visa gamta garbina Dievą, nuo kurio „žegnojančios rankelės", Donelaičio žodžiais betariant, visa žmonių sekmė priklauso:

Gervėns, ik debesų juodų dyvinai kopinėdams
Ir nei verkdams irgi dejuodams, skambina dangų
Bet tai ne verksmai, kad jis taip skambina šaukdams,
Ne, jis nori pamokyt, kaip Dievo didė galybė
Ir paukštelių balsuos yr didžiai stebuklinga.

Šis pasaulis esąs niekingas, nevertas prisirišti. Suskamba salomoniškasis „vanitas vanitatum" motyvas:

Ak, tariu, kaip visai niekings mūsų veikalas amžio!
— — — — — — — — — — —
Taigi matai, kaip žmogaus trumpintėlis amžius,
Žydinčioms ir krintančioms prilygsta žolelėms.

Jei gyvenimas yra jau toks niekingas, tai neverta taip labai prisirišti prie žemiškų gėrybių ir ypatingai sielotis dėl kokių nepriteklių, o kukliai tenkintis tuo, ką Dievas skiria. To ir pati gamta mus pamoko:

Tu, niekings žmogau, mokykis čia pasikakint,
Kad tau kartais tropijas skūpai prisivalgyt;
Į paukščius žiūrėk, viens prastą kirminą kremta,
O kitsai, stokodams grūdo, gnybia žolelę.

Visos tos mintys nebuvo naujos ar originalios. Jau iš seno jos buvo ir dabar tebėra visų tautų religinėje raštijoje. Kai ką betgi galima susieti ir su tam tikromis Donelaičio meto tendencijomis. Tuo laiku ir Prūsų Lietuvą buvo pasiekęs vadinamasis pietizmo sąjūdis, čia ilgainiui žinomaisiais surinkimininkais pasireiškęs. Pietistai nesitenkino bažnytiniu pamaldumu o norėjo persunkti krikščioniškos atgailos ir santūrumo dvasia visą kasdienį gyvenimą. Norėdami labiau įtikti Dievui, jie stengėsi lyg ir užgniaužti šio gyvenimo džiaugsmą, paneigdami tabaką, svaigalus, visokias pramogas, kaip teatras, šokiai, kortos, net nuo garsaus ir linksmo juoko susilaikydami. Donelaitis, tiesa, neužsimena apie tą naująjį sąjūdį, bet jo mokslu ir jis persiėmęs. Antai, jis piktinas, kad „komedijos apjakino poną", nekaltas linksmo vandeniu laistymos paprotys per rugiapjūtės nuobaigas jam tik smerktina raspusta, ponų prabanga ir įmantrūs valgiai bei vynai jam didžiausią pasipiktinimą sukelia, betgi ir būrų svietiškas dainas, tas mūsų gražiąsias liaudies dainas, jis nesivaržydamas vadina kiaulišku bliovimu. „Metuose" randame ištisa kaimiškų vestuvių epizodą. Betgi viskas, kas vėliau dažną, net tokį prozos žmogų, kaip Valančius, žavėjo vestuviniuose papročiuose, kur klestėjo gražiosios dainos, kur skambėjo sveikas juokas ir blizgėjo kvieslio oracijoje, svotų pašaipose, piršlio korimo apeigose liaudies gyvas sąmojis, kur apskritai tebetryško gyvenimo džiaugsmas, kurio dar nebuvo pajėgęs galutinai nustelbti kasdienis baudžiauninko vargas, — visa tai anaiptol nežavėjo Donelaičio. Jis čia tematė smerktiną darkymąsi ir girtavimą, girdėjo nešvankų bliovimą:

Štai visi svoteliai su pasimėgimu valgė
Ir, tirštų malkelių jau dosniai prisisiurbę,
Poterių, kaip krikščionims reik, skaityt užsimiršę,
Kiauliškas dainas dainuot ir žviegt užsimanė.

Stepas nuo riebių kumelių daug pamelavo,
O Enskys savo poniškus išgarbino jaučius,
Ar kitaip, glūpas šutkas taisydami, juokės.
Lauras su pirštu dambrelį skambino pūsdams,
O Jokūbs strūnas įtempdams čirškino smuiką.
Ale Dočys, per daug prisiėdęs bei prisisiurbęs,
Nei koks žakas lenkiškas po suolu nupuolė.

Donelaičio idealas — blaivas, taupus, pamaldus, lietuviškų tradicijų laikąsis ir madų nesivaikąs, darbštus ir išmintingai gaspadoraująs būras. Todėl tad „Metuos" tiek gausu įvairių pamokslininko pabarimų dėl girtavimo, tingėjimo, nepamaldumo:

Ak, broleliai, ak, išbuskim irgi pajuskim,
Kaip visur išsižioję peklos plyšta bedugniai
Ir kaip pekliškas razbaininkas mūsų gadynę
Su savo mokslais velniškais sudukina svietą
Vogt, klastuot, išplėšt ir su gvoltu pasisavint,
Šelmystes pramanyt, kekšaut bei Dievą paniekint
Ir, kas dar daugiau yr pramonių, pramanyti.
Tai visa viera baisingos mūsų gadynės.
Ak, katrul jau čėsas mūsų nelabs nusibastė!

Nestinga ten ir grynai gaspadoriškų patarimų: nurodymų, ką sėti lauke ar sodinti darže; įspėjimų atsargiai žiemos metu su ugnimi, persergėjimų nesuvalgyti visų rudens gėrybių apsiryjant, o protingai pasilikti pakankamai atsargų alkanam pavasariui. Dažnas iš Donelaičio patarimų gyvai primena tuos įsakymus (donelaitiškai „urdelius"), kuriais rūpestinga Prūsų valdžia nuolat kišos į kasdienį būrų gyvenimą ir jį tvarkė:

Todėl nemirškėk kasdien į kaminą žvilgtert
Ir kytriai krapštyt, kad suodžių kas pasidarė.
O stuboj nevalia ant kakalio sukrauti skiedras.
Šiukštu čia džiovint ar džiaut ben pagalį vieną.
Žinot juk visi, kokį mes urdelį turim
Ir kaip vyriausybė tą ketina pakarti,
Kurs kaip kietsprandis šaltyšiaus žodį paniekins.
— — — — — — — — — —
Ak, jau skubinkimės ben veik stubas pasišildyt
Ir gaspadoriškai stones galvijų paprovyt,
Kad, minau, nieka, nei paršiuks turėts nesušaltų.
— — — — — — — — — —
Kas tau kalts? Kam vis, sulaukęs rudenį riebų,
Taip vis nesvietiškai sugramdai savo zopostą,
Kad prieš Mertyną tikt vos paršiuks pasiliekti?
Čėdyk, neprieteliau, kol riebų šutini puodą...

Kai kas netgi mano, kad Donelaitis, panašiai kaip jau anksčiau vienas norvegų rašytojas kunigas, savo poezijos fragmentus skaitydavęs parapijiečiams pamokslo vietoje. Dabar mums toks pseudopoetinis elementas būtų labai įkyrus poezijos veikale. Betgi tada vyravo senoji dar Horacijaus pažiūra, kad poezijos uždavinys esąs maišyti malonumą su nauda. Taigi pamokomasis elementas buvo mėgiamas poezijoje. Prisiminkime, pvz., kad ir žinomąsias kito romėnų rašytojo, Vergilijaus, „Georgikas", — didaktinę poemą apie žemės ūkį, kuri buvo ir Donelaičio „Metams" sektinas pavyzdys. Be to, Donelaitis su neabejotina menininko nuovoka daugumą tų pamokymų sudėliojo į savo išmintingojo Pričkaus ir kitų viežlybųjų būrų lūpas, susiedamas tuos patarimus su jų sakytojų įvairiais charakteriais, tuo sudramindamas tą didaktiką. Apskritai visi tie patarimai, pateikti vaizdžiu, kaimiškai stačiokišku stiliumi, todėl puikiai derinasi su viso veikalo gaspadoriškų koloritu. Prisimeni čia ir kitą mūsų, senosios raštijos atstovą — Valančių, kurio didaktines knygeles į literatūrines vertenybes iškelia taip pat jų raiškus liaudiškas stilius.

Akylai stebėdamas ir plačiai vaizduodamas lietuvių būrų gyvenimą, Donelaitis negalėjo nematyti aktualiųjų to meto socialinių ir tautinių problemų. Jos suteikia „Metams" didesnio svorio, nors jų sprendimas dabar ir ne visai mus tepatenkina.

„AIDŲ" literatūrinio novelės konkurso vertinimo komisija (Stasys Leskaitis, Leonardas Dambrauskas, Antanas Pauliukonis, Juozas Kojelis ir Kazys Bradūnas), peržiūrėjusi atsiųstuosius darbus, nutarė: pirmąja premija nė vieno iš jų nepremijuoti, antrąją premiją skirti A. Kleveniui už „Vieną iš daugelio" ir trečiąją premiją — J. Šešaičiui už „Plytą". Atplėšus vokelius paaiškėjo, kad A. Klevenis yra ADOLFAS MEKAS, o J. Šešaitis — PAULIUS JURKUS. Pirmajai premijai skirtieji pinigai, neradus komisijai iš turimosios medžiagos nė vieno darbo ja premijuotino, paaukoti Lietuvių Rašytojų Tremtinių Sąjungai.

„Aidų" redakcija ir leidėjų kolektyvas dėkoja visiems, konkurse dalyvavusiems.

Konkurso Vertinimo Komisija, „Aidų" Redakcija ir Leidėjų Kolektyvas.

V. K. Jonynas   Donelaičio „Metų“ iliustracija

Donelaitis matė didį baudžiauninkų vargą, mokėjo jį savo ryškiu žodžiu pavaizduoti, neslėpė savo šiltos simpatijos tiems jo vadinamiems „vyžotiems nabagams“. Tiesa, jis matė, kad kartais patys būrai padaugina išgerti, dažnas iš jų ir dirbti pritingi, ar neišmintingai esti netaupus. Vis dėlto, jis matė ir negalėjo to nutylėti, kad dėl būrų skurdo yra kalti ir ištaigoje gyveną ponai, kurie „Metuose“ nekartą piktai pavadinami nusvilusiais ponpalaikiais, išpūtėliais pilvočiais ir panašiai. Vieno būro, Dočio, lūpomis Donelaitis sviedžia drąsų aniems laikams kaltinimą ponams. Dočys, kurio tarnas padegė trobas, bešaudydamas savo šeimininkui varnas, teisme pats puola:

Juk, jūs, ponai, mus būrus jau taip nustekenot,
Kad paskiau mums ėst reiks žiurkes irgi pelėdas.

Vienas iš šaltyšių, tai visa girdėdamas, piktinos, „kad savavalnikai, drausmės neatbodami ponų“, sau ir artimui biednam iškadą padaro, vis dėlto, karčiai priduria:

Rods, žėlėk Dieve, mūs viešpatys maloningi
Būrą, vis pinigų daugiau norėdami, lupa.
Kad Dočys porelę varnų kept nusišauja,
Ar čerpėj nešvankią jų sau šutina mėsą,
Rods, negražu girdėt ir būrui didelė gėda.
Ale ką veiks žmogus stokodams ir badu mirdams.
Dėl bėdos juk kartais daug dyvų nusiduoda.

Deja, tokios, rodos, nuoseklios iš to socialinės išvados, kad baudžiavų tvarką reikia naikinti, „Metų“ autorius nepadaro. Netgi priešingai: toji visuomeninė santvarka esanti paties Dievo duota: Juo ir reikia pasikliauti šios žemės varguose:

„Tič, — tarė Selmas, — neperdaug dėl to nusiminkim,
Juk be Dievo sviete nieks negal nusiduoti.
Ponai žemės šios negal be jo ponavoti,
O mes būrai vėl be jo negalime vargti.
Kožnas tur, kaip Dievs jam skyręs yr, pasikakint:
Tas kurs užgimdams aukštai, kaip pons, atsisėdo,
Mislyt tur, kad jį tenai miels Dievs pasodino;
O tasai, kurs užgimdams būru prasidėjo,
Gėdėtis vyželių būriškų neprivalo,
Kad tikt viežlybai, kaip reik, atliekt savo darbus
Ir labiau, kad jis širdingai bijosi Dievo.

Taigi socialinę problemą Donelaitis stato ir sprendžia grynai etinėje plotmėje, ne socialinėje. Iš vienos pusės įgrasina ponus būti gerus, gailestingus baudžiauninkam, o būrams pataria būti darbštiems, klusniems sąžiningai atlikinėt prievoles ir protingai taikytis su savo likimu, nes

Dumplės yr naudingas daikts į kaminą pūsti,
Bet prieš vėjus pūst dar jos niekad nederėjo.

Kaip į socialinę, taip ir į tautinę problemą Donelaitis žiūri ne visuomenininko, bet moralisto akimis. Tautinis savitumas jam nėra savaiminė vertybė, kurią reikia išlaikyti ir ugdyti. Jis svarbus jam tiek, kiek nuo jo išlaikymo parėjo žmonių dorovė. Donelaitis ilgisi tų „barzdotų gadynių“, kada dar lietuviai, svetimų įtakų nepaliesti ir svetimų madų nesivaikydami, laikėsi sveikos tautinės tradicijos, papročių ir kalbos:

Ak, kur dingot jūs, barzdotos mūsų gadynės,
Kaip Lietuvninkės dar vokiškai nesirėdė
Ir dar vokiškus žodžius ištart negalėjo!

— — — — — — — — —

Ak, kur dingot jūs, lietuviškos gadynėlės,
Kaip dar Prūsai vokiškai kalbėt nemokėjo
Ir nei kurpių nei sopagų dar nepažino,
Bet vyžas, kaip būrams reik, nešiodami gyrės...

Aiškiai matome, kas rūpėjo Donelaičiui. Deja, XVIII amžiuje Donelaičio tėvynės tautinis veidas nebebuvo vientisai lietuviškas. Po didžiojo 1708—1714 metų maro čia liko vos 1/4 gyventojų dalis. Valdžia susirūpino kolonizuoti ištuštėjusį kraštą. Iš vakarų patraukė būriai ateivių: vokiečių, šveicarų, net prancūzų. Vyko čion savo krašte dėl tikybos persekiojami žmonės, dar daugiau vyko suviliotų gero gyvenimo pažadais: valdžia rėmė kolonistus, atleisdama juos nuo mokesčių ir kitokių lengvatų teikdama. Proteguojamieji ateiviai į vietinius gyventojus lietuvius, begyvenančius savo uždarą gyvenimą ir bent materialine kultūra atsilikusius, žiūrėjo iš aukšto, net ir niekino juos. Tad Donelaitis, kaip krašto autochtonų atstovas, pakelia piktą balsą prieš tuos nepageidaujamus atėjūnus:

Vokiečiai lietuvninką per drimelį laiko,
O prancūzpalaiklai, į jį žiūrėdami, šypsos.
Šypsos, rods, o tikt mūsų šauną garbina duoną
Ir dešras rūkytas su pasimėgimu valgo.
O štai, jau lašinių lietuviškų prisiėdę
Ir mūs' alų su gvoltu jau visą sugėrę,
Viežlybus lietuvninkus išpeikt nesigėdi.
Tu, prancūziškas žioply, su šveisteriu storu
Ir kas dar daugiau susibastėt Lietuvą vargint,
Kas jums liepė mus ir žmones mūsų paniekint?
Ar negalėjot ten pasilikt, kur jus nuperėjo
Ir varles bei rupuižes jus ėst pamokino?

Ir labai graudinosi Donelaitis, kad tų gausėjančių atėjūnų įtakoje lietuviai, deja, vis labiau metė savo senus geruosius papročius:

Bet kaip sviets po tam didžiuotis jau prasimanė
Ir lietuvninkai su vokiečiais susimaišė,
Štai ir viežlybums tuojau į nieką pavirto
Taip, kad klapai vyžų, viežlybai padarytų,
O mergaitės krosytų marginių nekenčia.
Klapai, kaip ponačiai, su puikiais sopagačiais,
O nenaudėlės mergaitės su kedelaičiais
Lyg jumprovos pasirodyt jau nesigėdi.
Taip lietuvninkai savo viežlybumą pražaidė.

Pikčiausia betgi buvo Donelaičiui, kad lietuviai, nusižiūrėję į vokiečius, ir doroviškai ėmė smukti:

Ale nepyk, gaidau, kad žodį dar pasakysiu.
Tarp lietuvninkų daugsyk tūls randasi smirdas
Kurs, lietuviškai kalbėdams ir šokinėdams,
Lyg kaip tikras vokietis mums gėdą padaro.
Daug tarp mūsų yra, kurie durnai prisiriję,
Vokiškas dainas dainuot ir keikt pasipratin
Ir kaip vokiečiai kasdien į karčiamą bėga.

Viežlybasis Donelaičio Pričkus, primindamas Krizo pavyzdį (jo trobas sudegino neatsargiai bepypkiuodamas Dočys), įspėja:

Nes, kas naktyj jam, žėlėk Dieve, pasidarė,
Tai mums per pietus kasdien dar gal nusiduoti,
Kad mes, kaip tūls vokietis, prastodami Dievą,
Šelmystes padaryt, klastuot ir vogt nesiliausim.

Taigi Donelaitis, panašiai kaip vėliau Vydūnas, smerkė nutautimą, nes, jo įsitikinimu, drauge su nutautimu ėjo ir dorinis smukimas. Apskritai visa, kas sava, kas lietuviška, yra jam miela. Antai, jis rašo vienam savo draugui:

Aš pasidžiaugdams perskaičiau tavo gromatą šulną,
Taip lietuvninkui lietuvninks atrašą siųsdams,
Ir lietuviškai švepluodams Lietuvą gyrė.

Ir štai iš už 200 metų uždangos Donelaitis, Pričkaus lūpomis sveikindamas vasaros darbus pradedančius būrus, simboliškai siunčia ir šių dienų baudžiavą vargstantiems lietuviams geresnio likimo linkėjimus:

Taip, Dieve, duok kožnam, kurs mūsų Lietuva garbin
Ir, lietuviškai kalbėdams baudžiavą seka,
Tam, Dieve, duok sulaukt kas mets pavasarį sveiką
Ogi pabaigus tą, po tam ir vasarą linksmą.

M. ALSEIKAITĖ-GIMBUTIENĖ

MAŽOSIOS LIETUVOS ANTKAPINIAI PAMINKLAI

Senose Klaipėdos krašto ir vad. Prūsų Lietuvos protestantų kapinėse mažne iki mūsų dienų yra išlikę savotiški antkapiniai paminklai. Jie savo įdomiomis, labai gilia senove dvelkiančiomis formomis jau nuo 19 amž. pabaigos yra atkreipę kelių Rytprūsių tyrinėtojų dėmesį. Dalis tų antkapinių paminklų nerodo jokios krikščionybės įtakos ir labai skiriasi nuo kryžių katalikiškose kapinėse. Greta nedidelių kryželių ar kitokių paminklų su krikščioniškosios simbolikos papuošimais kapinėse stovi žemi, margai dažyti augalų, gyvulių, paukščių pavidalo mediniai antkapiniai paminklai *(pav. 1.)*. Jie mus domina ne tik liaudies meno, bet ypatingai senojo liaudies tikėjimo atžvilgiu. Šitokių paminklų aptikta Klaipėdos, Šilutės, Tilžės, Labguvos aps, ir Kuršių Užmaryje. Visai panašaus tipo senoviški paminklai sutinkami ir Latvijos protestantų kapuose.

Kai kurie iš šių antkapinių paminklų yra išdrožti lyg augalų pavidalo *(pav. 2—6)*, kiti tepapuošti augaliniais motyvais *(pav. 7—9)*. Labiausiai mūsų dėmesį patraukia paminklinės lentos su viršuje iš abiejų pusių išpjaustytais paukščiais *(pav. 10, 11)* ir savotiški vabalo, rupūžės ar varlės ir kt. pavidalo paminklai *(pav. 12—15)*.

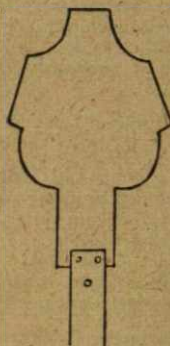
Įsižiūrėjus į šios rūšies kapų paminklus, netenka abejoti, kad jie yra susiję su lietuvių liaudyje dar taip labai gyvu tikėjimu į žmogaus vėlės įsikūnijimą į augalus ir gyvius. Šį tikėjimą visu ryškumu yra išlaikiusios senosios liaudies dainos ir visa pasakojamoji tautosaka. Mūsų dainos dainuoja, kaip motulė, mergelė išvirsta raiba gegele, bernelis margu sakalėliu. Į dausas mirusiųjų vėlės skrendančios paukščių keliu. Artimųjų vėlės gyviesiems pasirodančios, karvelio, gaidžio, peteliškės pavidale. Mažos peteliškėlės, kurios dažnai žiemą aplink lempą skraido, nesančios tai vabalėliai, o nekrikštytų vaikelių vėlės. Net ir rupūžės vaidmuo liaudies tikėjime turi prideramą vietą; joms pvz. nieko bloga daryti negalima, nes ir į jas vėlės įsikūnija. Kai kurių žmonių vėlės kartais pereinančios tiesiog į vilką ir paskui lakstančios vilko pavidale. Lietuvių — latvių liaudies tikėjime būdingiausiai yra pasireiškęs tikėjimas į mirusiojo vėlės įsikūnijimą medžiuose. Mirusi moteris pavirsta žaliąja liepele, egle, pušimi, epuše, drebule, vyras — žaliuoju ąžuolėliu, uosiu ar beržu.

Ant motulės kapo
Žolelė nedygo,
Žolelė nedygo,
Jokis žolynėlis.
O tiktai išdygo,
Žalioji liepelė
Devyniom šakelėm
Buini viršūnėlė . . .

*

Vidur jūrių ir marelių
Aukštasis kalnelis.
Ant to kalno kalnužėlio
Žalias ąžuolėlis.
Ar pavirsi, ąžuolėli,
Į mano tėvelį?
Tavo žalios šakužėlės —
Į baltas rankeles?
Tavo žali lapužėliai —
Į meilius žodelius?

Pav. 2.

Pav. 3.

Pav. 4.

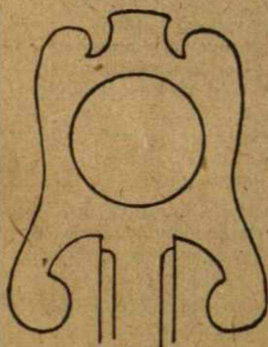
Pav. 5.

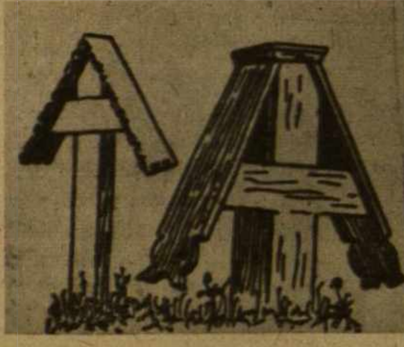
Pav. 14.

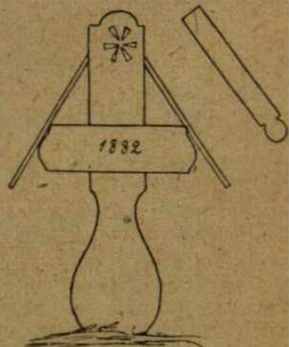

Pav. 15.

Pav. 13.

Pav. 6.

Pav. 16.

Pav. 17.

Pav. 8.

Pav. 9.

Pav. 10.

Pav. 11.

Pav. 18.

Pav. 1.

Pav. 7.

Pav. 12.

Žmogui mirus, antkapis skubiai paruošiamas ir laidotuvių dieną tuojaus ant kapo pastatomas. Paminklui (lygiai taip pat ir kryžiaus pavidalo) yra parenkama tam tikra medžio rūšis pagal mirusiojo lytį: vyrui parenkami „vyriškieji“ medžiai — ąžuolas, beržas, moteriai „moteriškieji“ — liepa, eglė, epušė. 19 a. viduryje Klaipėdos krašte turtingesniems vyrams antkapiniai kryžiai buvo statomi iš ąžuolo, turtingesnėms moterims — iš epušės; neturtingesnieji pasitenkindavo egliniais paminklais. Tose pačiose M. Lietuvos kapinėse randami žemi kryžiai (kartais vos iki 50—60 cm. aukščio) vieni yra su stogeliais *(pav. 16—18)*, kiti be stogelių, vienų stogeliai yra trumpi, kitų — beveik žemę siekia. Kryžiai su stogeliais priklauso moterims. Kuo senesnė mirusi moteris, tuo jos kryžiaus stogelis ilgesnis, taip kaip ir senos moters nešiojamas platus klostytas sijonas yra žymiai ilgesnis už jaunos mergaitės.

M. Lietuvos antkapiai — labai akivaizdus pagoniškojo tikėjimo palikimas. Ir to tikėjimo šaknys glūdi ne šimtai, bet tūkstančiai ir gal daugelis tūkstančių metų praeityje. Mirusiųjų kultas yra vienas iš pačių konservatyviausių žmonių dvasinio pasaulio apraiškų. Kad tikėjimas į mirusiųjų vėlės pavirtimą į gyvius yra labai senas, rodo tai, kad jis yra plačiai paplitęs įvairiose tautose. Jis sutinkamas ne tik Europos tautose, bet ir Kinijoje, Indonezijoje, Melanezijoje, Afrikoje, Amerikoje. Epifanija į gyvius ypač mirusiojo vėlės įsikūnijimas į paukščius, pažįstamas senųjų egiptiečių ir kt. senųjų rytų tautų. Jau priešhomeriniais laikais Graikuose yra paliudytas šis tikėjimas. Indoeuropiečių tautoms tikėjimas į vėlės įsigyvenimą gyviuose yra bendras, kas leidžia spėti, kad jo šaknys siekia bent 2—3000 metų prieš Kristų. Lietuviams-latviams ypatingai būdingas yra mirusiųjų vėlių pavirtimas medžiais, kaip ir bendrai labai išbujojęs medžių kultas, kurio kitos indoeuropiečių tautos nėra taip išvysčiusios ar taip ilgai išlaikiusios.

M. Lietuvos kapų paminklai drauge su mūsų tautosaka įrodo, kaip dar stipriai pasireiškia vad. pagoniškojo tikėjimo liekanos mūsų liaudyje. Lietuvių liaudies menas, nepaveiktas ir nenugalėtas krikščioniškosios ikonografijos, pasireiškė iš gilios praeities paveldėto ir į mūsų tautos ir giminės kraują įgaugusio tikėjimo motyvais.

Naujieji laikai per paskutinįjį mūsų gyvenamąjį amžių nepaprastu tempu keičia ir liaudies dvasios pasaulį. Labiau, negu kad ankstyvesniais šimtmečiais, primityviuose kaimo kampeliuose nyksta visa, kas sena, kas nurodo gaires į gilią senovę. Nyksta senoviškos liaudies dainos, nyksta prietarai, nyksta visokiausios senojo tikėjimo liekanos. Vakarinėje. Europoje šis nykimas yra pažengęs dar toliau. Dėl to Vakarų Europos mokslininkų taip gerbiama lietuvių tautosaka, etnografiniai paminklai ir kt. Mažosios Lietuvos antkapiai galėtų būti vertinami kaip didelė šių laikų retenybė ir brangenybė tiems, kurie stengiasi rekonstruoti senąjį indoeuropiečio — balto — lietuvio dvasinį pasaulį.

Literatūra. *A. Bezzenberger,* Über Grabkreuzformen, Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft, II, 1887; Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prusia 1892/93, Taf. V; *A. Bötticher,* Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreussen. Im Auftrage des ostpreussischen Provinzial-Landtages, Königsberg 1895, H. V; 1898, H. VIII; *R. Dethlefsen,* Bauernhäuser und Holzkirchen in Ostpreussen, Berlin 1911, Taf. 9, 13; *P. Galaunė,* Lietuvių liaudies menas, Kaunas 1930, 123 psl.; *H. Clasen,* Deutsche Volkskunst, Bd. X (Ostpreussen), 27 psl., pav. 42 t. t.

Iliustracijos paimtos: pav. 1 iš R. Dethlefseno, pav. 2—5, 10, 13—15, 17 iš A. Böttericherio; pav. 6 iš A. Bezzenbergerio; pav. 7—9, 11, 12, 18 iš H. Claseno; pav. 16 iš P. Galaunės.

Iliustracijų sąrašas

Pav. 1. Bendras M. Lietuvos kapinių vaizdas. Gyventė, Labguvos aps. *Pav. 2.* Rasytė, Kuršių Užmaris. *Pav. 3.* Macgiriai, Klaipėdos aps. Iš 1857 m. *Pav. 4.* Špukiai, Šilutės aps. *Pav. 5.* Nida, Kuršių Užmaris. *Pav. 6.* Traksėdžiai, Šilutės aps. *Pav. 7.* Stankiškiai, Klaipėdos aps. *Pav. 8.* Stankiškiai, Klaipėdos aps. *Pav. 9.* Gyventė, Labguvos aps. *Pav. 10.* Macgiriai, Klaipėdos aps. *Pav. 11.* Macgiriai, Klaipėdos aps. *Pav. 12.* Bliožės, Šilutės aps. *Pav. 13.* Macgiriai, Klaipėdos aps. *Pav. 14.* Nida, Kuršių Užmaris. *Pav. 15.* Nida, Kuršių Užmaris. *Pav. 16.* Dėrčekliai, Klaipėdos aps. *Pav. 17.* Pelėnai, Tilžės aps. *Pav. 18.* Karklininkai, Klaipėdos aps.

Winston Churchill

AR MES NUSIŽUDYSIME?

Mes pažįstame Churchill'į, kaip žymų pasaulio politiką, gabų Anglijos Konservatorių Partijos lyderį, keletą metų stovėjusį Anglijos valdžios priekyje ir suvaidinusį šiame kare sprendžiamą vaidmenį bei privedusį Sąjungines Tautas, tarp jų ir Angliją, prie pergalės ir laimėjimo. Bet nedaugeliui, tur būt, yra žinoma, jog Churchill'is yra ne tik geras politikas, kalbėtojas, bet ir gabus žurnalistas. Visa, ką mes jau dabar esame paskutiniaisiais metais išgyvenę ir patyrę, tą Churchill'is numatė jau prieš keliolika metų. Jau 1925 m. jis patalpino spaudoje savo straipsnį, kuriuo įspėjo pasaulį dėl Antrojo Pasaulinio Karo, numatė naujus to karo žiaurumus, naujus ginklus, raketines bombas, kurias vokiečiai naudojo prieš Angliją, ir net atominę bombą išpranašavo. Koks keistas pasaulis! Ar daug kas atkreipė dėmesį į jo tuokart pareikštas mintis? Tik tada, kada jau Churchill'io pranašavimai pradėjo pildytis, pasaulio spauda atsiminė jo straipsnius. 1932 m. išėjo iš spaudos jo politinių straipsnių rinkinys, pavadintas „Thoughts and Adventures". 1943 m. tų straipsnių vertimus, atskira knyga išleido viena Šveicarijos knygų leidykla. Vieną jų išsiverčiame ir „Aiduos". To straipsnio mintys nemažiau yra įdomios ir mums, tuo labiau- jog Churchill'is ir dabar įspėja pasaulį...

Visa žmonijos istorija yra karų tęsinys. Išskiriant trumpas, netikras pertraukas, niekad žemėje nebuvo taikos. Nuo istorijos pradžios tęsiasi mirtinos kovos ir niekad nepasibaigia. Bet iki šių laikų žmonių disponavimui pavestų naikinimo priemonių su jų žiaurumu niekas nesulaikė. Akmens amžiuje visiškas žmonių išnaikinimas buvo negalimas. Su negrubiu kuoku daug išžudyti nebuvo galima. Be to, žmonių buvo tiek maža, ir, jiems slepiantis, surasti juos buvo veik neįmanoma. Žmonės taip greit dingdavo, kad juos sugaudyti buvo sunku. Labai siaurame savo veikimo lauke žmogus, prie geriausių norų, savo veislei išnaikinti buvo apribotas. Dėl to šioj srity padaryti didelių žingsnių nebuvo galima. Tarpais turėjo žmogus gyventi, medžioti ir miegoti. Taip nuo mirties liko jėgų gyvenimui ir pamažu išsivystė padermės, naujokynai bei valdžia.

Vėliau naikinimo pastangos įgavo naują fazę. Karas tapo kolektyvinis. Pravestieji keliai palengvino judėjimą gausiems žmonių būriams. Žudymo įrankiams sugalvota daug patobulinimų o ypač plieno vartojimas visiems atvėrė daug žadančių galimumų žmonėms žudyti. Lankai ir strėlės, laidynės, karo vežimai, arkliai ir drambliai buvo vertinga pagalba. Bet šiai veiklai vėl atsirado nauja kliūčių kategorija. Valdžia ne visada būdavo saugi. Armijos buvo linkusios prie stiprių vidaus ginčų. Nepaprastai buvo sunku išmaitinti didelius skaičius vyrų, jei jie būdavo staiga sukoncentruoti; del šios priežasties naikinimo darbas tarpais turėjo būti nutraukiamas ir buvo kliudomas blogo organizuotumo. Tai buvo gyvenimo aktyvas. Pasaulis vystėsi toliau, ir žmonių bendruomenė įžengė į plačią, komplikuotą vystymosi stadiją.

Prieš išauštant dvidešimtojo šimtmečio krikščioniškajai erai, karas tikrai pasirodė kaip galingas žmonijos naikintojas. Žmonijos organizuotumas didelėse valstybėse ir imperijose bei tautų subrendimas prie kolektyvinio tautinio supratimo įgalino žmonių žudymą suplanuoti ir vesti tokiu mastu, kaip niekad iki tol nebuvo galima nei įsivaizduoti. Atskirų asmenų privalūmai irgi buvo nukreipti masių naikinimo galiai pakelti. Geri finansai, kaip pagalbinis šaltinis apimąs viso pasaulio prekybą ir kreditus, sukaupimas didelių kapitalų ir rezervų įgalino iš tiesų tautų energiją ilgesniais laikotarpiais vykdyti naikinimo uždavinius. Demokratiškosios institucijos išreiškė milijonų (rinkikų) valią. Auklėjimas davė suprasti ne tik besivystančius konfliktus, bet privedė ir prie to, kad kiekvienas individas būtinai buvo panaudotas šiam tikslui. Spauda buvo priemonė pasiekti vienybės ir teikė vispusišką padrąsinimą; religija, kuri atsargiai buvo išsisukusi iš ginčų kelio dėl pagrindinių problemų, bekovojantiems nešališkai pasiūlė savo paskatinimus ir paguodas. Pagaliau mokslas patiekė savo turtus bei paslaptis žmonių abejotiniems reikalavimams ir teikė tam reikalui priemones ir įrankius, kurie buvo lemiamuoju veiksniu.

Dėl šios priežasties prieita prie daugelio naujovių. Dabar ne tik sutvirtinti miestai buvo badu naikinami, bet išbandyta bado priemone buvo pavergiama visa tauta. Visi gyventojai kare vaidino vieną ar kitą vaidmenį; jie visi vienodai buvo puolimo tikslu. Erdvė atvėrė naujus kelius, kuriais toli už frontų linijų mirtis ir baimė tikros kariuomenės buvo nešama moterims ir vaikams, seniams ir ligonims, kurie anksčiau kovų būdavo neliečiami. Nuostabi geležinkelių laivų ir motorų statyba įtraukė darban milijardus žmonių ir laikė juos nuolatinėje veikloje. Medicina ir chirurgija su savo nuostabiu vystymosi privedė prie masių skerdynių. Visa buvo reikalinga, kas prisidėjo prie naikinimo proceso. Paskutinė mirties agonija buvo išnaudota kariniams reikalams.

Bet viskas, kas Pirmame Pasauliniame Kare buvo patirta per ketverius metus, buvo tik įžanga pasiruošti penktiesiems metams. 1919 metų karo žygis būtų matęs visų naikinimo jėgų galingą išsivystymą. Jei vokiečiai būtų savo moralę išlaikę ir būtų galėję pravesti atsitraukimą prie Reino, tai 1919 m. vasarą būtų buvę puolama su tokiomis jėgomis, kurios būtų pralenkusios viską, ko buvo tikėtasi. Tūkstančiai lėktuvų priešo miestus būtų pavertę griuvėsiais, dešimtys tūkstančių patrankų būtų sutriuškinusios vokiečių frontą. Būtų imtasi priemonių vienu metu pervežti kasdien mechanizuotuos vežimuos su visu apginklavimu ketvirtadalį milijono žmonių nuo 15 iki 25 km. Neįtikinančio žiaurumo nuodingosios dujos, nuo kurių saugojo tik slapta dujokaukė (kurios vokiečiai laiku būtų nepasigaminę), būtų užslopinusios priešo fronto pasipriešinimą ir visa, kas gyva, paraližavusios. Be abejo, vokiečiai irgi turėjo savo planus. Bet pykčio valandos buvo praėjusios. Buvo duota išsigelbėjimo ženklas ir 1919 metų baisumai užkasti didžiojo priešo archyvuose.

Karas pasibaigė lygiai taip staiga ir visuotinai, kaip jis buvo prasidėjęs. Pasaulis pakėlė galvą, apžvelgė sunaikinimo vaizdą, ir kaip laimėjusieji, taip ir nugalėtieji atsiduso. Šimtuose laboratorijų, tūkstančiuos arsenalų, fabrikuose ir biuruose vienu pastūmėjimu

sustojo žmonės ir pasitraukė nuo darbo, kuriuo jie iki tol buvo užimti. Projektai buvo neužbaigti, neįgyvendinti, padėti į šalį, bet nenumetami. Datos, apskaičiavimai ir išradimai visų kraštų karo ministerijų skubiai surišami ir užregistruojami atėičiai. 1919 metų karo žygis niekad neiškilo, bet jo idėjos žygiuoja toliau. Kiekvienoje kariumenėj taikos priedangoje jos tyrinėjamos, apdirbamos, tobulinamos ir, jei vėliau būtų iškilęs karas, būtų kariaujama ne su tais ginklais ir ne tais būdais, kurie buvo paruošti 1919 metais, bet tokiais kurie nepalyginamai daug baisesni ir mirtingesni.

Prie šių aplinkybių mes esame įžengę į išsekimo periodą, kuris taika vadinamas. Tai duoda mums kiekvienu atveju progą peržvelgti bendrą situaciją. Neabejojamai ir nepermaldaujamai iškyla keletas naujų faktų, lygiai kaip kokie kalnai iš slenkančių rūkų. Yra įrodyta, kad nuo šiol kare dalyvaus visi krašto gyventojai ir dėl to jie visi bus išstatyti aukščiausiam priešo įnirtimui. Įrodyta, kad tautos kurios tiki, jog lošiama jų gyvenimu, nepabūgo jokių priemonių savo egzistencijai apsaugoti. Gal būt, bet net tikra, kad sekantį kartą naikinimui bus panaudotos tokios priemonės ir metodai, kurie neturi savo žiaurumui ribų ir, gal būt, jau kartą panaudoti toliau bus nekontroliuojami ir nesulaikomi.

Tokioj pádėty žmonija dar nėra buvusi. Ji, neturėdama aukšto darovingumo ir išmintingo vadovavimo, pirmą kartą gavusi į rankas tokias priemones, gali pati save sunaikinti. Prie tokio tikslo žmonijos likimą privedė žmonių pastangos ir patogumai. Žmonija gerai padarytų, jei laikytųsi ramiai ir pagalvotų apie naują atsakomybę... Mirtis stovi laukiančio pozoje, paklusni, laukianti patarnauti ir pasiruošusi tautas visiškai nušluoti; pasiruošusi, jei tik bus pašaukta, viską, kas dar civilizacijos yra išsaugota, beviltiškai ir nepataisomai sutriuškinti. Ji laukia, kada bus duotas įsakymas silpnos būtybės, kuri ilgą laiką buvo jos pačios auka, o dabar, tik vieninteliam kartui, tapo jos viešpačiu.

Nei valandėlei netikima, kad būtų praėjęs antro Europos sprogimo pavojus. Aišku, kad tik sustingimas ir žlugimas, kurie sekė po pasaulinio karo, neaiškus pasyvumas, karo, kraujo ir tiranijos baimė, giliai įsiterpė į visų tautų sielas ir užvaldė jų sąmonę. Vienok karo priežastis iš pasaulio nėra pašalinta; ji glūdi taip vadinamose kai kuriose taikos sutartyse, ir apsunkinama tų sutarčių reakcija.

— Karas, — pasakė man prieš keletą metų žymus amerikietis, — bus pagrįstas plienu. Ginklai gali keistis, bet viso moderniškojo karo širdimi liks plienas. Europos plieną turi Prancūzija, Vokietija plieną prarado. Čia mes kiekvienu atveju turim tik laiko elementą.

— Ar esate tikri, kad ateities karas bus vedamas plieno pagalba? — paklausiau aš, kai po keletos savaičių kalbėjausi apie tai su vienu vokiečiu.

— O aliuminijus? — atsakė jis. — Yra žmonių, — tęsė vokietis, — kurie mano, kad sekantį karą nulems elektra.

Tuoj susidarė man elektros spindulių vaizdas, pavartojant juos paraližuoti auto mašinų motorams, nutupdyti lėktuvams ir, ką aš itin įsivaizdavau, kaip priemonę žmonių gyvenimui arba jų regėjimo galiai sunaikinti. Be to, kaip yra su sprogstamąja medžiaga? Ar jau mes pasiekėme galą? Ar mokslas tarė paskutinį savo žodį? Ar nėra būdų išnaudoti sprogstamas medžiagas, kurios būtų nepalyginamai intensyvesnės, nei iki šiol žinoma. Ar negalima išrasti bombos, kuri nedidesnė kaip apelsinas, bet turėtų paslaptingą jėgą sunaikinti itin didelius pastatų blokus arba turinti tūkstančius tonų cordito ir visą miestą griaujanti vienu smūgiu? Ar negalima sprogstamąją medžiagą su mums jau žinomo tipo bevieliais lėktuvais arba kokiais spinduliais be lakūno siuntinėti be pertraukos į priešo miestus, arsenalus, stovyklas arba laivų dirbtuves.

Aišku, jei tokiomis aplinkybėmis ir lygiomis jėgomis būtų vedamas karas pasauliui sunaikinti ir karo pasėkoje gautųsi didelis gyventojų sumažėjimas, tai toji pusė, kurios žinioje liktų pranašesnės mokslinės žinios, geriausiu atveju privers visiškai vergauti likusius. Į žmonijos rankas patekusios jėgos gali ne tik visos tautos egzistenciją sunaikinti, bet ir duoti galimybę vienai civilizuotai žmonių grupei savo priešininkus pastatyti į visiškai beviltišką būklę. Barbarų laikais tokiam dóminavimui ir valdžiai išsikovoti reikėjo kūniškų privalumų, fizinės jėgos drąsos, vikrumo, disciplinos, ir kietoje žmonių giminės plėtotėje išeidavo į priekį apsukresnieji. Šiandien tokia garantija neegzistuoja. Dėl ko negali atsitikti, kad žema, smunkanti, be moralės rasė, ne jai prilyginamo aukštumo priešą gali padaryti savo įgeidžių arba tiranijos auka, jei lemiamu momentu disponuos kokiu nors nauju, toli siekiančiu teroriniu metodu ir be atodairos jį panaudos? Žmonių laisvė nebus daugiau saugojama jų naturalinių savybių, bet jų klasta. Pranašesnis šaunumas bei narsumas gali lengvai kristi velnioniškos klastos paskutine auka.

Tai pavojus, kuriuo pati žmonija sau grumoja. Savo esme naikinimo priemonės neribotos ir baisios, žmonių santykiuose ir vartojime nebojančios žmoniškumo; mokslo pažanga kiekvieną dieną atneša gąsdinančius galimumus, neapykantos ugnis, deganti giliai širdyse keletoje didžiųjų tautų, kurstoma provokacijomis, nuolatine baime ir nepagrįstomis, bet giliai jaučiamomis neteisybėmis bei pavojais! Iš kitos pusės palaimintoji ramybės pertrauka teikia tautoms paskutinį galimumą suvaldyti savo likimą. Jei savęs išsaugojimo jausmas dar žmonėse egzistuoja, jei noras gyventi yra ne tik paskiruose žmonėse, tautose, bet ir žmonijoje, kaip visumoje, tai apsauga nuo paskutinės katastrofos turėtų būti visų pastangų aukščiausiu tikslu. Prieš atslenkančią, bet dar tolimą audrą iškyla Tautų Sąjunga, apleista Jungtinių Valstybių, paniekinta Sovietų Rusijos, išjuokta Italijos, Vokietijos ir Prancūzijos; įtariama, silpna, bet ištikima išminties ir vilties vėliavai. Jos struktūra liguista ir netvirta, sudaryta iš spinduliuojančių, bet dažnai iš fizinių idealų, savo dabartine forma netinkanti pasaulį nuo grumojamai grėsiančių pavojų saugoti ir žmoniją nuo jos pačios išgelbėti. Vienok kelią į saugumą ir išgelbėjimą galima rasti tik tautų susijungime. Visų pareiga yra remti ir palaikyti Tautų Sąjungą, ją stiprinti sutarčių ir susitarimų pagalba tarp didžiųjų valstybių ir vadovaujančių tautų. Ją praktiškai įgyvendinti pasaulio politikoje turėtų būti pirmoji pareiga visų tų, kuriems rūpi apsaugoti savo vaikus nuo nelaimių ir kančių, apie kurias tie, kam teko jas iškęsti, dabar gali tik silpnai nusivokti.

Vertė A. Sodaitis

Rainer Maria Rilke

Pont du Carrousel

Aklasis vyras, tilto vidury stovįs,
pilkas, tarytumei akmuo ties siena
bevardės karalystės; jis tik vienas
yra, gal būt, amžina širdis,
apie kurią žvaigždynai sukasi,
nes visa srūva, praskrenda pro jį.

Ir kryžkelėj klaidžių kelių sustojęs,
jis vienas nepaklydo niekada;
tiktai, lyg požemių tamsi anga
šitam tuščiam pasaulyje juoduoja.

Vertė Henrikas Nagys.

Literatūros KANDYS

V. R. Kirčias

1\. PRAVĖDINKIME KAILINIUS

Mūsų laikraščių redakcijos nusiskundžia blogos medžiagos užplūdimu. Kai kurie šen bei ten jau pasirodę rašytojai atsiunčia net kilogramais savo kūrinių su prierašu: pasirinkite. Perbėga redaktoriaus akys puslapius ir nieko neranda. Atsiuntusysis redaktorių šturmuoja laiškais. Galų gale skaitome spaudoje kelias eilutes. Nežinia, ar redakcija išsigando puolusiojo ar jo pagailo. Beveik kiekviename dabar išeinančių laikraščių numery randame įsibrovusių rašytojų, kuriems tinka Rašto žodžiai: palaukite, kol užaugs barzda, ir tada ateikite . . .

Rašytojų suvažiavime Tübingene, kur vyriausias „sinedrionas" priėmė po savo sparnu nemaža tokių kūrėjų, Pulgis Andriušis iškėlė faktą, kad nūnai mūsų spaudoje gerai klesti *grafomanai.* (Atleiskite, taip reikia vadinti tuos, kurie mažai vertais raštais užpuolė mūsų spaudą.) Šį faktą mes turime paminėti juodu ant balto. Ką sakys po kiek laiko literatūros tyrinėtojai, jei mes dabar nutylėsime?

Lietuvoje visais laikais J. Keliuotis, pasmailinęs savo ietį, išeidavo ginti grynojo meno. Jis smogė tvirtai, kartais net per karštai grumdamasis. Jis darė visa tai iš meilės menui, kad ateitis nesmerktų, sakydama: koks buvo menkas tų piliečių literatūros ir meno skonis, kokia menka sąmonė, kad gyrė tokius kūrinius ir jais maitinosi.

Geras mūsų ūkininkas vasarą išneša kailinius laukan ir pravėdina, kad nesuėstų kandys. Jis pasiima rykštę ir gerai juos išdaužo. Ir mūsų laikraščių literatūra turi būti, kaip tie kailiniai, gerai išvėdinta. Mes imamės rykštės, kad išvytume iš jos visas kandis, kurios graužia mūsų literatūrą. Mes rėšime skaudžiai, nes per daug mylime meną. Ar šauksite jūs, ar ne — nieko nepadės. Ir Vaižgantas, prieš kurį daugel mūsų net rimtų rašytojų tėra dar tik aguonos grūdai, buvo ne kartą iš pat pamatų pajudintas. Ir jis nešaukė.

2\. PALANKI DIRVA

Visais laikais kaip menkaverčiai grybai dygsta grafomanai. Dabar tiems grybukams veistis susidarė palankios sąlygos, ir jų pulkų pulkai paplito visur. Jie prašmugeliavo ir į Rašytojų Tremtinių Sąjungą, įsitvirtino spaudoje ir visose stovyklose užsikabino kilnias rašytojų etiketes, leisdami storiausius „metraščius", „kultūros" ir kitokius leidinius.

Gal kas galvotų, kad į juos neverta kreipti dėmesio — juk literatūrinės makulatūros buvo tiek daug ir Lietuvoje, ir makulatūra niekada visiškai neišnyks. Girdi, pats skaitytojas teatsiskiria grūdus nuo pelų. Bet atsiminkime, koks yra didelis grožinės literatūros alkis mūsų, dvasinei džiūstančioje tremtinių bendruomenėje ir kaip, trūkstant gerų kultūrinių-literatūrinių leidinių, yra graibstoma visa, kas tik pasirodo, tęgu ir rotatorium spausdinto žodžio pavidalu. O kai tuos menkaverčiuos puslapiuos kalbama šventojo meno vardu, kai jie vežami skaitytojo literatūriniam skoniui gadinti ir už savo gimtinės ribų ir ten platinami, lupant dešimtimis markių, tylėti negalima.

Tas Trojos arklys, kuriuo jie visur įjoja, buvo ir yra patriotinė tematika.

Mumyse tėvynės ilgesys, jos vargai net ašarą išspaudžia. Jautresnės sielos stvėrėsi plunksnos ir popieriaus. Taip gimė tūkstančiai eilių, apybraižų ir visokio visokiausio šlamšto. Patriotika yra žmogaus pilietinis jausmas. Ir nieko nėra sunkiau pavaizduoti, kaip tą bendrą jausmą, kad gautųsi meno kūrinys. Čia reikia didelio talento, įgudimo, platumų, kad šis jausmas nebūtų publicistika, senų konvencionalių formų ir vaizdų kratinys.

Maironio žodžiai apie tėvynę anais laikais buvo dar nauji mūsų literatūroje ir širdyse. Bet ir jam ne visur sekėsi joti ant patriotinės tematikos arkliuko.

Mūsų rašytojai nesurado patrijotinėje tematikoje paslapties. Jie nusmuko dažnai į paprastą retoriką ir net publicistiką. Jiems sunkiai sekasi atsiplėšti nuo piliečio bendrų pergyvenimų ir juos sukonkretinti. Spekuliuojama patriotizmo jausmu ir galvojama, kad tai kokio kito gero.

Laikraščiams irgi prireikė medžiagos; reikia žmones gaivinti, graudenti. Pradžioje buvo dar lyg nieko, bet per numerių numerius besikartojanti tematika visiškai sugadino skaitytoją. Jis pradėjo visai nevertinti mūsų literatūros, nes persivalgė blogai pagaminta tų pačių jausmų koše.

Ir čia patriotinė tematika buvo dalgis mūsų rašytojams, kurie kaip varlės užšoko ir pasipiovė. Dar ne viskas, kas rašoma apie tėvynę, yra menas.

3\. GRAFOMANO KRAUTUVĖ

Kaip prigrūsta menkų prekių kratuvė yra grafomanas. Elegijos, odės, baladės, novelės, apysakos, romanai, montažai, dienos tematika, proginiai dalykėliai. Gali eiti pas jį kaip pas tą vargšą poetą iš „Mažojo rūmų koncerto" ir užsisakyti, ko tik nori: taurių eilių apie meilę, tėvynę, trijų tomų romaną iš pabėgėlių gyvenimo, novelę iš abiturientų gyvenimo ir flirto su vokietaite. Visa ko rasi grafomano krautuvėje. Tik neklausk niekada kainos! Niekas kitas taip nevertina savo kūrybos kaip grafomanas.

Geriausia šiam teigimui iliustracija yra Flensburgo kolonijos literatūrininkai su savo „Žingsnių" žurnalu. Žurnalo pirmajame numery (1946. III. 25) Br. Dirmausko straipsnis „Naujoji kūryba" pilnas šitokių liaupsių, giriančių savo parapijonių kūrybos „perlus":

„Ir kas sušauks, ir kas atves
Išklydusius po platųjį pasaulį,
Ir kas mus vėl priglaus pries tavęs...

Kokia gili nuotaika trykšta iš šio eilėraščio. Jame pasakyta visa mūsų buitis. Viskas išreikšta, dėl ko mes esame be tėvynės" (7 psl.)

Arba:

„Žmogus kažkuo visad tikiesi.
Nauja diena ir metais vėl naujais,
Bet laimės tematai pavėsį
Ir tebeini vis tais pačiais keliais . . .

Tai rodo L. Pakalnį subrendusį poetą, galintį daug duoti lietuvių literatūros naujajai erai." (8 psl.)

Arba dar gražiau:

„O a. a. Saliomėja Gadliauskienė tais savo trimis eilėraščiais, tilpusiais „Visuomenės Balso" žurnale ‚tikrai nemirštanti naujojoje mūsų literatūros gadynėje." (8 psl.)

Ir taip eina poezijos nė kibirkštėlės neįskelančių vardų gyrimas net keliuose puslapiuose. Kaip sau norit, ponai, tai jau yra kažkas nenormalaus.

Mes negalėtume tvirtinti, kad, gal būt, ateity iš devynių ten išgirtųjų autorių (jeigu jie yra dar jauni, pasiryžę dirbti, o ne aklai įtikėję savo „genijumi") iškils ir visai gerų rašytojų. Tik jau kai dabar šitų kūrėjų pavardės tame pačiame straipsnyje drąsiai gretinamos šalia Baltrušaičio, Brazdžionio ir Kiršos, yra daugiau negu įžulumas.

Grafomanas surenka kruopščiausiai, kaip Gogolio Pliuškinas, kiekvieną popier-

galėlį, kur jis yra nors porą žodžių pabrėžęs. Juos krauna į tomus, uždaro seifuose, pats su savim vežiojasi kuprinėje, kad kokie kultūros vagys jo neapiplėštų.

Grafomanas rašo daug ir greit. Antai vienas poetas parašo per dieną 300—500 eilučių, kitas jau turi net kelias knygas mašinėle išpyškinęs, trečias per keletą mėnesių jau baigia trijų tomų romaną iš stovyklos gyvenimo.

Tokia gausi kūryba rodo, kad jis skrieja paviršium visų daiktų, viso gyvenimo. Jis neturi laiko retrospekcijai, gyvena vien svetimais kreditais, svetimom mintim, idėjom ir vaizdais. Jis neturi jokios meno pasaulėžiūros, jokio konflikto su gyvenimu, nes jam nėra jokių abejonių, — jis savo sieloje šleikštus buržujus, mėgstąs patogumus ir gerą vietą.

Rašydamas tomų tomus, jis neturi laiko lavintis. Grafomanas per daug įsimylėjęs save, savo talentą ir juo įtikėjęs, todėl jis nepripažįsta jokių studijų. Tiesa, jis prisirankioja gyvenime įvairių nuotrupų ir jomis maitinasi. Dideli, gigantiški planai prieš jo akis. Jis plačiai kalba apie save ir rašo, girdamas save ir savo kūrybą. Pamėgink tik truputį jį paliesti pakritikuoti, kaip būsi išvytas iš jo pastogės ir apkeltas kalbomis.

Niekas taip nesiveržia į literatūrą, kaip grafomanas. Jis nori kad laikraščių puslapiai būtų jo kūryba išmūryti. Jis viską daro, kad tik jo rašytojo kėdės niekas nepajudintų, kad jo kelių markių verta krautuvėlė būtų išsaugota.

4. NETIKRAS PINIGAS

Įtikėjęs į savo talentą, grafomanas vertina savo kūrybą. Visi yra niekis, tik jis vienas geriausias iš geriausių. Todėl jis skuba aistringai platinti savo meną. Eilėraščių rinkinį jis parašo per mėnesį, novelės irgi driekiasi sieksninės. Ir visi jo darbai netikras menas, menkavertis. Tas pats nuolatinis k a r t o j i m a s senų vaizdų, kurie buvo leistini mūsų poezijoje prieš kokia 30 metų. (Patogumo dėliai čia cituosime vien poeziją.)

Toli paliko rūtų ir smūtkelių žemė,
Toli miškai eglaičių, pasvirusių klevų.
(„Žibintas" Nr. 1)

Kiekvienam šiek tiek sekusiam mūsų poeziją tuoj užkliūva visi smūtkeliai ir visa liaudies stiliaus imitacija. Argi galima šitam stiliuje toliau nueiti už Putino „Rūpintojėlį"? Ir kam duoti publikai tai, kas jau iki šleikštumo atsibodę.

Vasario 16-tos proga "šedevrą" randame „Žibinto" 2-ame numeryje. Ten šalia Laisvės Paminklo lyg „veda — muoju" atspausdinta šie posmai, vaizduoją (gal būt ir tikrą, bet visai nemokšiškai į eilėraščio formą įvilktą) dabartinį Lietuvos gyvenimą:

Ko tas šuo taip kaukia,
Vytai, ar girdi?
Argi vėl už raisto
Žemdirbius žudys?
. . . .
Petras vaisto prašo,
Jei negaus, kentės,
O ant sniego laša
Kraujas iš peties.
. . . .
Guli būrio vadas
Baltas kaip gėlė,
Nugaroj skeveldros,
Galvoje skylė.

Žinoma, Maironis niekis prieš tokias „poezijas", jis nukeltas į antrąjį puslapį ir į kampelį patalpintas.

Nusikalstume tiesai tvirtindami, kad mūsų perijodinės spaudos eilėraščių gamintojai neišeina plačiau iš patrijotinės ir tėvynės ilgesio dainos. Muisto jie savo pegasus ir prieš religinės tematikos kliūtį ir prieš nūdieninių pasaulio ir žmogaus problemų griovį. Bet, deja, retai kuriam iš jų pavyksta gražesnis šuolis. Dažniausiai vargšas pegasas, be pasigailėjimo jų plakamas, tik gremėzdiškai varto pasitaikiusias kliūtis.

Neaidi giesmės tėviškės bažnyčios,
Galingą Aleliuja ten nešaukia minios —
Ant kryžiaus dar prikaltas kybo Dievas
Kartu su nuteriota ir nualinta tėvyne —
(„Mūsų Viltis" 1946 m. 9—10 Nr.)

Ką čia su tikrai giliu religiniu jausmu turi tas minių šūkaliojimas? O vien tik kryžiaus ar Dievo minėjimas dar nereiškia, kad čia jau tikrai yra religinė poezija.

Bet kas kėlė siaubą? kas padegė orą?
Kad visas pasaulis jo dūmuos užtrokštų.
Kas vietoj širdies įkinkęs motorą,
Vis žaidė granatoms tarp pragaro
bokštų!
(„Musų Viltis" 1946 m. 6 Nr.)

Graudu ir juokinga, kaip čia autorius su dar labai menkai išlavintu poetiniu skoniu braujasi į tokių gilių problemų sprendimą. O koki silpni viso to rezultatai!...

O kiek tokių, kurie mano, pasiskolinę svetimą vaizdą ir eilutes perlaužę pusiau, jau esą originalūs. Jei tai būtų tik gimnazistų kūryba, tai nieko nesakytume, bet kai to imasi žmonės, kurie yra barzdos nemažą rėtį priskutę, kurie ir žilą plauką jau turi galvoje, tai negalima nutylėti.

Kadaise Saliomėja Neris šitaip rašė:

K l a j ū n ė l i s
Kregždės molio gūžtą nusikrėsti baigė,
O gandrai ties stogu sukasi ratu,
Tur namus erelis ir mažytė sraigė,
Mielas klajūnėli, kur sustosi tu.

Ten pietų vėjelis- baltas debesėlis,
Kaip ir aš klajūnai — visad be namų,
O purus ir lengvas mūs šilainių smėlis,
Čia motulė žemė, čia man bus ramu.

„Naujajame Gyvenime" (1946. 4 Nr.) randame, ką jau čia „Klajūnėlį", o tiesiog „A m ž i n ą K e l e i v į", kur skaitome:

Gulki čia po liepa —
Čia puri žemelė,
Amžinas keleivi
Dulkėtų laukų.
Poilsis tau mielas
Ilgas buvo kelias...
O keleivio lazdą
Tau palikt sunku.

Kur čia bent minimalinis originalumas?

Kai dar atleistume kartais neoriginalumą, tai jokiu būdu negalime dovanoti nusižengimo s k o n i u i.

Susigūžęs šaltis saldžiai
Raivosi kasdien lyg p a d v ė s ę s.
(Žiburiai, 1945 m. 6 Nr.)

Pirmoji eilutė kalba apie šalčio statiką, jo miegą. Antrosios eilutės pats pirmasis žodis vėl praveria dinamiką. Kaip čia suprasti: susigūžęs raivosi. Kas yra susigūžęs, tas negali raivytis. Bet čia ne galas: jis raivosi lyg padvėsęs. Koks čia baisus prieštaravimas, koks neskoningumas: susigūžęs saldžiai, raivosi padvėsęs... Pastarasis žodis tinka kur nors ūkio knygose prirašyti prie paršiuko — p a d v ė s ę s, bet ne poezijoje.

Daugely eilėraščių mes randame neapdairumą, vidinį prieštaravimą. Jų autoriai visai nežino ar pamiršta, kad kiekvienas poezijos kūrinys turi savo vidinę tiesą, logiką ir nėra tik šiaip taip surimuotų žodžių kratinys, be jokio estetinio ir poetinio skonio.

Taip ilgu pasidarė.
Nei dvasios, nei vėlės, nei vėjo...
. . . .
O žeme, motina geroji,
Kuri visus peni, doroji...
(„Naujasis Gyvenimas" 1946 m. 5 Nr.)

Arba:

Skrenda gervės aukštai, skrenda klykia.
Skrenda laimė kartu...
Čia ruduo, čia žiema, čia Velykos —
Sukas gervės ratu...
. . . .
Gervės krykščia ir maudos ir nardo...
(Žiburiai, 1946 m. 6 Nr.)

Kiek maža vidinės logikos, koks dirbtinumas, melas ir emocinė ubagystė!

5. PAGARBOS LITERATŪRAI

Kaip staiga visi būtų pritrenkti ir nustebinti, jei B. Brazdžionis ar Faustas Kirša parašytų straipsnį apie agronomiją, ar astronomiją, kur jie nėra jokie specialistai. Koks būtų skandalas! O kad sugalvoja giedoti kokie seni ponai, kurie nieko nesupranta apie literatūrą, niekas nieko nesako. Koks keistas pareigos jausmas atsiranda kai kuriuose žmonėse. Vienas, buvęs gana rimtas agronomas gana daug metų, staiga susimano rašyti eiles. Jis sako, kad atidavęs duoklę agronomijai, dabar reikią atiduoti literatūrai.

Mes negalime niekam uždrausti rašyti. Tokia jau dabar demokratiška tvarka. Rašykite ir skaitykite savo draugams, kuriems jūsų menas įdomus. Bet jūs neniekinkite literatūros vardo, neneškite spausdinti, nebrukite kitiems savo kūrinių, neužkirskite kelio tikram rašytojui, kuris neturi nei to veržlumo, kaip jūs, nei apsukrumo, kuris yra visą laiką jūsų nustumiamas užpakalin. Neužkimškite literatūros šventnamio durų. Pasitraukite iš ten su savo dulkinais batais ir leiskite įeiti tikram menininkui.

Čia dažnai kalti ir mūsų laikraščių redaktoriai, kad spausdina menkaverčius dalykus. Ar jie neturi skonio, ar nepajėgia atsispirti prieš visokias intrygas? Ar jie nori tik biznį padaryti iš šventos literatūros? Kalti čia dažnai ir patys rimtieji rašytojai, kad neparodo nė pusės tiek aktyvumo, kiek grafomanai.

O visus tuos, kurims perskaičius šį straipsnį sąžinės bus neramios, prašome gerai pagalvoti. Jūs ne tik vietą užimate laikrašty, bet dar ir literatūrinį skonį gadinate ir vagiate sau brangų laiką. Literatūra nėra joks sportas, jokia pramoga. Jei norite pramogauti, suraskite kitokių priemonių. Galite rašyti apie švarą, higieną, galite grįžti prie savo specialybių, kurioms jūs rengėtės. Pasukite savo laiką kitur, kur jūs būsite naudingesni visuomenei. Literatūra yra šventas dalykas, iš jos juoktis negalima.

Mūsų Buity

Aš nenusivyliau žmonėmis

Sakoma, kad mažiausiai tinka rašyti apie savo padangę, nes apie ją kalbant yra sunku likti objektyviu. Gal būt, dėl to mes ligi šiol mažai kalbėdavome apie Miuncheną. Bet iš kitos pusės, norint likti objektyviu, tenka ir į savo padangę pažvelgti, jeigu ji jau ir kitų dėmesį atkreipia į save. Apie Miuncheno lietuvių gyvenimą būtų daug ko rašyti: reiktų paminėti, kad čia yra trys lietuvių stovyklos, kad taip pat didelis skaičius mūsų tautiečių gyvena mieste, kad čia yra L. T. B. Apygardos būstinė, L. R. K. Vyr. Įgaliotinio Amer. zonai įstaiga, Lietuvių R. K. Kunigų Sąjunga, kad čia išeina du perijodiniai leidiniai („Naujasis Gyvenimas" ir „Aidai"), kad veikia lietuviška gimnazija ir t. t. Bet mums yra svarbu ne vien tik tai, kas yra, kiek tai, kas šiandien labiausiai krinta į akis. Palikdami smulkmeniškas ir nusibodusias negatyvias kritikas — tai tikrai patys vietiniai gyventojai geriau sugebės padaryti — mes norime atkreipti dėmesį į Miuncheno lietuvių kultūrinį gyvenimą. Pavartę čia išeinančią „Dienos Informaciją" ir reporterio akimis pasidairę po visas „karalijas", priėjome išvados, kad kultūrinio gyvenimo reprezentantu Miunchene šiandien yra tapusi lietuvių grupė pabaltiečių stovykloje „Lohengrin Camp".

Miuncheniečiai šią stovyklą vadina „lordų lageriu", bet esmėje be pagrindo. Ir joje žmonės gyvena susikimšę, miega dviaukštėse lovose ir valgo tą patį DP davinį, kaip ir kitur. Gal kiek daugiau pagrindo turi šis pavadinimas, kiek tai liečia stovyklos švarą ir tvarką. Visos trys čia atstovaujamos tautos nori posirodyti, kad jos yra viena už kitą pranašesnės. Tuo būdu reikia nesnausti ir visada sugebėti išlaikyti konkurenciją. Bet šiai konkurencijai išlaikyti — kuri yra daugiau draugiška negu prieštaraujanti — reikia visų gyventojų atsidėjusio darbo ir uolumo. Ir yra malonu konstatuoti, kad lietuvių blokai gali didžiuotis dažniausiai būdami pirmose eilėse.

Stovyklos direktorė Mrs. Myrtle Kurth, tiesa, turi griežtą ranką, bet ji mėgsta savo globuojamuosius ir džiaugiasi, kad jie ją supranta. Pati būdama akademikė, ji yra ypatingai susirūpinusi stovyklos kultūriniu gyvenimu ir remia kiekvieną šios rūšies iniciatyvą. Ypatingai UNRROS direkcija remia gimnazijas, mokyklas bei įvairius kursus. Į „Aidų" redaktoriaus klausimą, ar p. direktorė yra patenkinta savo vedamos stovyklos gyventojais, mrs. Kurth atsako, kad ji nebūtų apleidusi savo tėvynės Kalifornijoje, jeigu ji nerastų malonumo padėti šiems žmonėms, kurie tikrai esą geri ir verti pagalbos. „Mes darome visa, kas tik yra mums įmanoma, kad stovyklos gyvenimas žmonėms būtų bent kiek pakenčiamesnis. Yra sunku ką nors pasakyti apie tolimesnį baltų likimą, tačiau viena yra aišku, kad jie yra verti ypatingos globos, nes jie yra istorijos įvykių aukos"...

Kitas didelis lietuvių prietelis šioje stovykloje yra Mrs. Filipovicz, kuri yri direktorės pavaduotoja ir rūpinasi labdaros reikalais. Jinai kelis kart mums pabrėžia: „Man yra malonu dirbti su lietuviais!" Už savo darbą mrs. Filipovicz nelaukia jokių padėkų, kaip ji sako: „Aš dirbu, norėdama žmonėms padėti, nes aš nenusivyliau žmonėmis!"... Su tokiais idealistais vadovais, aišku, yra malonu dirbti. Tai patvirtina kiekvienos tautinės grupės vadovas. Jiems čia niekas nekliudo — priešingai: jie visada randa pritarimo.

Lietuvių grupės vadovas p. Minkūnas aprodo mums stovyklą. Viename bloke yra įrengta vidutinio gerumo salė, kurioje vyksta įvairūs meniniai pasirodymai. Šioje salėje jau koncertavo V. Mikulskio ansamblis, du kartus čia lankėsi ir J. Sodeikos ansamblis. Čia vyksta ir didesnio masto minėjimai, kurių metu dalyvavo vietinis stovyklos choras vad. J. Skridulio, ir kukli tautinių šokių grupė ved. St. Macelienės. Čia koncertavo sol. Vincė Januškaitė-Zaunienė, sol. P. Liepa, gastroliavo šokėja L. Grigaliūnaitė, lankėsi Jarošeko kvartetas ir kt. Su pasisekimu šioje salėje buvo pastatyta stov. gyventojo insp. J. Ignatonio komedija „Žentas per prievartą", kurią suvaidino vietiniai mėgėjai.

Be šios bendrosios salės lietuviai turi kiek mažesnę salę tik savo reikalams. Joje kiekvieną vakarą vyksta pranešimai, o retkarčiais ir kuklūs pasilinksminimai-šokiai. Šalia stovyklos barakuose dirba Miuncheno lietuvių gimnazija, vadovaujama dir. I. Kazlausko. Gegužės 26 d. ši gimnazija jau suspėjo išleisti pirmąją abiturientų laidą (plačiau apie tai žr. „Aidų Dienos Informacijoj", dr. 122, iš 46. V. 28). Išleistuvėse be kitų svečių dalyvavo ir BALFO atstovas kun. dr. Končius. Stovykloje veikiančiame liaudies universitete gyventojai girdi kas savaitė po vieną kitą paskaitą įvairiomis temomis. Šioje stovykloje kasdien išeina ir „Aidų Dienos Informacija", redaguojama J. Paupero ir P. Vyliaudo. Spaudos platintojas mums skundžiasi, kad esą nemalonu, jog taip ilgai nepasirodąs „Aidų" žurnalas. „Mums miuncheniečiams net nepatogu prieš kitus", sako jis: „Nemanykit p. redaktoriau, kad jūsų žurnalas yra tik jūsų reikalas. Jis yra visų mūsų — miuncheniečių — reikalas!" puola spaudos platintojas redaktorių, kuris visą bėdą verčia „techniškoms kliūtims".

Mirė Aušrininkas
MARTYNAS JANKUS

Gegužės 24 d. Flensburge mirė aušrininkas, kovotojas už Mažosios Lietuvos teises Martynas Jankus. Palaidotas Flensburge gegužės 27 d.

Miuncheno pabaltijiečių stovyklos (Lohengrin Camp.) Direktorė Mrs. Myrtle Kurth *Nuotrauka K. Viburs.*

Stovyklos Direktorės pavaduotoja
Mrs. Filipovicz
Nuotrauka K. Viburs

— Kliūčių visur yra, — aiškina toliau einant p. Minkūnas, ir mums keptų karvelių iš dangaus niekas nesiunčia. Ne visa taip lengvai eina, kaip atrodo. Bet kliūtis reikia mokėti nugalėti. Reikia visiems kiek daugiau ranka rankon dirbti, ne kiekvienam skyrium. Mes girdime savus koncertus ir žavimės savais ansambliais. Bet neužmirškite, kad svečius kiekvieną kartą tenka mums patiems ir nakvyne ir visu kitu aprūpinti. Žmonės susispaudžia, pasidalina tuo, ką turi, ir viskas eina visai suprantamai ir paprastai. Pas mus kiekvienas prisideda, tai visi ir gali grožėtis. —

Stovykloje gyvenimas, kaip bičių avilyje. Gal būt jie prie to triukšmo yra pripratę ir jo nebegirdi. Ǫ gal būt kiekvienas, atlikdamas savo pareigą įsijungia į tą bendrą bičių dūzgimą ir užmiršta, kad pirmiau ir jo išpaikusi ausis būtų į nieką nekeitusi ramybės. Bet avilyje yra ir tranų. Taip jų yra ir čia. Tačiau jie noroms nenoroms yra stumiami kartu ir turi prisitaikyti, nes bičių yra daugiau, kaip jų. Gražu yra tai konstatuoti. Malonu išeiti su įsitikinimu, jog čia yra dirbama visų mūsų garbei pakelti, jog bendri reikalai yra visų reikalas ir jog visa tai yra taip suprantamas dalykas. *J. V.*

*

BALTIJOS TAUTŲ MĖNUO SCHONGAU

Gegužės 12-tos — birželio 12-tos laikotarpyje šitame gražiame Pietų Bavarijos kampelyje kasdien vyksta trijų Baltijos tautų meniniai ir sportiniai pasirodymai. Ta pačia proga surengtoje parodoje vaizdžiai parodyta mūsų ir mūsų šiaurės kaimynų kultūriniai, ekonominiai ir socialiniai laimėjimai nepriklausomo gyvenimo laikotarpy, sunki okupacinė priespauda ir kova prieš ją. Tai pirmas taip plačiai ir vykusiai suorganizuotas, UNRRAI padedant, pabaltijiečių pasirodymas išeivijoje.

St. Leskaitis

Wiesbadeniečių kelias

Tur būt, visi mes Wiesbadeno ansamblio meną sekame su džiaugsmo šypsenomis veiduose; ir tos vertingiausios dovanos, kurią jiems galime paskirti, tiems menininkams, nei vienas lietuvis, tikiuos, nepavydės. Jie, be abejonės, verti daugeriopai daugiau, nei visi tie meilės pareiškimai, kuriais nūdien jiems už jų meną, triūsą ir vargą stengiamės atsilyginti. Tik Stepui Sodeikai jo vyrų ir merginų balsingumo, manau, galėtų pavydėti dažnas mėgėjų choro vadovas. Jo balsavimo gudrybės nėra sudėtingos (pasakyčiau, net trafaretiškos, jeigu kasdieninėje šnekoje tas terminas neturėtų nuvertinimo prieskonio), bet kai kurios jo padarytos dainos (pvz. „Beauštanti aušrelė) ir tąja prasme yra meistriškai sutaisytos. Net ir panaudodamas nerinktines ar neoriginalias balsavimo priemones, su savo turimais dainininkais jis pasiekia didingų ar rafinuotų efektų; to choro fortiniai sąskambiai ar filiravimai baigminėse frazėse negreit išdils klausiusiųjų ausyse.

Savo temperamentu p-lė Ličkūnaitė turi būti šokėja iš Dievo malonės, jeigu jinai jo tiek sugebėjo perlieti savo vyrams ir merginoms. Tos žaviosios mergaitės ir mitrūs vaikinai šokius ne demonstruoja, bet juos tikrai šoka! Juo jie daugiau šoka, juo labiau, rodos, ritmas juos svaigina, bet — tuo jie ryškiai išsiskiria iš didelio daugelio kitų — jokis sukeltas svaigulys nei jų kojų nei rankų darbo iš ritmo neišveda. Tai pavyzdingi lietuviški šokiai ir šokėjai. Tad mums, va, jau praradusiems tokį pasitikėjimą savo kojų ir liemenų stangrumu, jie tekelia susirūpinimą, ar to jaunimo menas nėra atvirkščiai proporciniame santykyje su šio meto kaloringumu? Gydytojo ir doro sandėlininko globa tam jaunimui vis dėlto, man atrodo, būtina.

*

Visa, kas wiesbadeniečių scenoje rodoma, jų yra sumegzta į tam tikrą veiksminę intrygą; dėl to ir jų dainuojamos dainos ir šokami šokiai atrodo ne paimti iš mūsų tautos lobyno kokio nors individualaus skonio, bet tartum iš būtinumo trykštantys iš vaidybinio vyksmo. Vadinasi, su savo menu jų siekiama eiti tuo pačiu keliu, kurį Lietuvoje buvo praskynęs Švedo ansamblis. Šituo metodu rodomas tautinis menas pasidaro ne tiktai sceningesnis dėl įdėtos dinamikos, bet ima visas pulsuoti gyvu krauju, akivaizdžiai suprasmėja ir susiriša viena kurio nors gyvenimo aspekto mintimi. Kiekvienam jį tokį darosi lengviau ir sekti ir estetiškai išgyventi. Antra vertus, įdėtoji vaidybinė intryga, be savo tiesioginės vertės, kiekvieną atliekamą kūrinį gali atitinkamu paruošimu ir apipavidalinimu iškelti iki vienų meno paslapčių tepasiekiamo laipsnio.

— Bet gali jį ir susmukdyti, — kiekvienas pridurs čia baigdamas mano mintį. Kiekviena dilema, kaip ir jautis, žinoma, turi du ragu; ir, deja, dažniausiai tai tėra tik laimės reikalas, ant kurio iš jų užsiversi. Tačiau, konkretų pavyzdį svarstant, Wiesbadeno menininkų atveju susmukdymo bijoti tenka gal mažiausiai: jų ir dainininkų ir šokėjų esama per gerų, kad atliekamam kūriniui jie nepajėgtų įlieti derančio estetinio turinio bet kokioje vaidybinėje situacijoje. Jiems, kaip ir visiems tolygiems kūrėjams, kurių menas dar neturi susidaręs šventų tradicijų, griežtos formos, didžiųjų talentų susmaigstytų gairių, tegresia vienas sufalšyvėjimo pavojus. Pavyzdžiu imkime kad ir vadinamąjį išraiškos šokį — meną, jau turintį tam tikrų tradicijų, bet savo esme nepalenkiamą jokioms taisyklėms, išdidžiai teikiantį neribotą laisvę kiekvienam individui. Estetiškai koks gi šiurpus tas mėsos ir kaulų jovalas, kurį kaip meną perša daugelis to šokio adepčių! Teikiamoji laisvė jas žudo, o tik tikrai talentingosios tesugeba kopijuoti didžiuosius pavyzdžius; ir, deja, jos tesupranta, kad gera kopija gali būti menu, o didžiai masinąs įkvėpimas — dažnai tiktai rytinė gimnastika. Juk net ir pagarsėjusi I. Duncan per keliolika metų išsisėmė ir ilgainiui buvo virtusi tik kritikos juokų taikiniu. O į kokius pūdymus, sceningumo ir pasisekimo beieškodamas, buvo nuklydęs jau minėtasai Švedas. Su nebuvėliais instrumentais, visokiais priedais priedeliais ir nuosavom harmonizacijom, kurios dažną lietuvišką kūrinį padarydavo kokiu nors „Slovo o polku igorievie“ ar rusų kareivių siautėjimu. Ir tai buvo daroma su tikra sūnaus meile lietuviškajai kultūrai ir su neabejotinai dideliais gabumais . . . Ne kas kitas ir to gabiojo lietuvio darbą anuo metu sufalšyvino: per daug buvo laisvės, o nepakankamai apdairumo.

Taisykles ir formas ateities kūrybai gali sudaryti, be abejonės, tik dideli talentai; bet pirmuosius puodus tikriausiai ne šventieji lipdė; ir tie didieji talentai visada ką nors didelio sulipdyti pajėgdavo tik tada, kada, atėję į pasaulį, jie surasdavo bent pamatus, paruoštus jų kuriamai didybei statyti. Atseit, ir Wiesbadeno menininkų pasirinktajai meno krypčiai kelią pradės pilti tokios pajėgos, kurių mums Dievas nūnai teikėsi duoti. Bet jeigu tas ansamblis sau tikslu statosi puoselėti gryną lietuviškąjį meną, tai jo vadovų turimoji laisvė yra itin opi prerogatyva! Mes esame labai maži, šiandien tiktai išdrabstytos salelės, o internacionalinės įtakos į mūsų tarpą siurbtis turi pernelig apsčiai galimybių ir priemonių. Jų pigumas ir sensualinis primityviškumas — bus bene pačios galingosios. Kartą nejučiomis nuslydę į internacionalizmą, veltui besiviltume tam menui didesnių įpėdinių: jiems kilti nebūtų nei ko, nei iš kur.

*

Toji Wiesbadeniečių meno kryptis, žinoma, nėra nauja pasaulyje. Tai senojo vokiečių „singspielio“ tipas, kuris galutinę formą įgavo su Theile'o „Adomu ir Ieva“ (1678 m.); bet jeigu mūsiškis pradėtasis neturi būti tik pasismaginimu iš nuobodulio, jeigu mes jį taikysimės privesti iki „Zauberflöte's“ ar „Freischütze“ laipsnio, tai jo pirmųjų kūrėjų laisvė itin turi buti palenkta mūsų tautinio meno formoms. Pagundų iš jų išsprūsti galės teikti juk kiekvienaš naujai sutaisytas libretas. Pavyzdžiui, viesbadeniečių vaidinimas „Nemunas žydi“ neturi išsprendimo. Jam trūksta ir veiksminio taško. Jo

išvestoji intryga tėra tik ekspozicija: veiksmas nutrūksta ten, kur jis normaliai turėtų prasidėti. Tad to vaidinimo kūrėjams teko baigti intrygos mintį trumpa chorine fraze „Nebijokit"! Tas gražus fortinis sąskambis visam veiksmui pastato, gal būt, ne visą tašką, bet bent dorą kablelį. Tačiau jis, greičiausiai, bus Stepo Sodeikos prikomponuotas. Jo tuo kūrinėliu tautiškumui nenusidėta, bet jeigu kitu atveju jis ar kuris kitas kompozitorius, kūrybinio šišo pagautas, pasišaus rimčiau libretinius trūkumus lopyti? Tuomet nuo pavojingo klaidžiojimo jį tegalės išgelbėti įsigytoji kultūra ar, gal būt, Viešpats Dievas.

O štai ir nuodėmės pavyzdėlis. Pirmajame veiksme Nastė (S. Klimaitė) vidury lietuviško kiemo susigraudina, pasilieka viena, prieina prie rampos ir lietuvišką raudą ima plėšti pilnu balsu. Veiksminės logikos požiūriu visa scena sufalšyvėja ... O tautiškumui dainininkė nusižengia dar ir tuo, kad tą raudą jinai dainuoja mažosios scenos ar operetės stiliumi (portamentiniai „įvažiavimai" į pirmąsias gaidas po kiekvieno alsavimo!). Tai jau ir yra klastingoji duoklė pavojingam internacijonalizmui. To vaidinimo kūrėjų, be abejonės, norėta sudaryti progą tajai dainininkei pademonstruoti savo sugebėjimus, bet tada, ar nenatūraliau būtų, jeigu jinai juos parodytų, sakykime, kad ir savo draugių prašoma? Ypačiai numatomo išsiskyrimo išvakarėse? Na ir, žinoma, kukliau ir neišeinant iš mūsų kaimo stiliaus ribų?

Lygiai taip pat verčia galvoti ir parodytieji šokiai. Tame vaidinime kai kurias dainas visas ansamblis ne tiktai dainuoja, bet dar ir šokiais jų nuotaiką paryškina. Tų dainų šokant, manau, mes niekas kaime nebuvome matę. Bet koks gi tai puikus „einfalis"! Daina scenoje sujuda, atgyja ir estetiškai prabyla į visus mūsų pojūčius. Meniniu požiūriu tai naujiena, išradimas, bet tąją naujovę visi lietuviai seka kaip standartinį vyksmą, nes jinai stovi ant tvirtų pamatų — tai senasis lietuviškas „ėjimas ratelio". Ir štai šalia tokios tyros minties — piemenukų šokis! Kažkokia gaiži parodija klasiškojo „pas de deux" allegrettiniu tempu. Per Sekmines piemenys Lietuvoje yra, tiesa, bene svarbiausieji veikėjai, bet šokis jiems iš viso nėra charakteringas; piemenukus šokant galima įsivaizduoti polką ar suktinį, o suaugusiųjų sambūryje — tiktai humoristiškai paspalvintą. Dail. Buračas juk yra prirankiojęs visą eilę piemenų apeigų; jas nuolat rankiodamas, spaudoje skelbė. Tarp jų, be abejonės, yra nemaža ir sekmininių. O jei jų autoriai nesurado, tai ar nebūtų buvę įspūdingiau leisti piemenukams, pavyzdžiui, paraliuoti? Tai jų pats pirmasis darbas per Sekmines: dėl to dažnas jų tą naktį nei gulti neina — iš baimės likti kito užraliuotam. Ir be to raliavimas yra vienas pačių gražiųjų perlų mūsų tautos sukurtame lobyne ...

*

Tai teigiami ir neigiami nevaržomos menininkų kūrybos pavyzdžiai. Bet bendrai savo esme lietuviškesnio spektaklio už tą, kurį wiesbadeniečiai mums parodė, manau, nesu matęs. Dėl to, logiškai galvodamas iki galo, nebegaliu iš galvos išvyti minties: ar jų varomoji meninė kryptis nėra tikresnis kelias į mūsų tautišką operą ir baletą, negu importavimas Kuperių, Pavlovskių, Niemčinovų ir Zvierievų ar užsakinėjimas operų „Gražinos" ar „Radvilo Perkūno" tipo? Drįstu pasirodyti net fantastu. — Jeigu atitinkami mūsų menininkai: muzikai, šokėjai, dekoratoriai ir libretistai vieningai sudėtų į krūvą rankas ir galvas, tai tam pradėtajam menui sparčiai paūgėti ir ant kojų atsistoti nereikėtų daugelio metų. Puikių chorvedžių ir šokėjų grupių mes čia turime jau net per daug; du gabūs kompozitoriai sėdi neišnaudoti: K. V. Banaitis ir V. Jakubėnas — abu ne tiktai su plačia kultūra, bet ir tyrai lietuviški; jų parinktajai medžiagai libretistų ir režisierių importuotis tikrai netektų; o tapytojai, ačiū Dievui, tokių prašmatnybių telaukia.

Bet tokiam žygiui patys menininkai turi imtis iniciatyvos — tiktai patys turi sudaryti „pionierių kučką", lėšų rinkdamiesi ar iš „močiučių", ar iš „vaizbūnų", ar net prireikus ir iš dzūkiškojo „truco". Tokių kooperatyvų nesteigė mūsų vyriausybės, nesteigs jų nei dabartiniai komitetai. Komitetams menininkai dosniai tepalieka reprezentaciją ir rankiojimą pagyrimų už savo nuopelnus.

Nauji leidiniai

Juozas Kėkštas. RUDENS DUGNU. Antroji lirikos knyga. Roma 1946. Išleido S. Gabriūnienė. Atspausta 500 egzempliorių. Kaina 100 lirų. (Platesnė recenzija kitame numery.)

Br. Kviklys. LIETUVIŲ KOVA SU NACIAIS 1941—1944 m. Memmingenas 1946. „Minties" leidinys. Kaina RM 5.—. Viršelis dail. Vilkutaitytės.

Šita 48 psl. knygelė, gausiai iliustruota dokumentinės medžiagos nuotraukomis, esamose sąlygose visai gerai pavaizduoja lietuvių tautos priešinimąsi nacinei okupacijai. Būtų labai gera, kad „Mintis" ją greitai išleistų anglų, prancūzų ir vokiečių kalbomis.

Pulgis Andriušis, DP. IR VIS DĖLTO JUOKIMĖS! Gunzenhausenas 1946. 56 psl. Išleido Lietuvių Spaudos Leidykla Guzenhausene. Kaina RM 3.—.

Feljetonai iš DP buities, su dviem vedamaisiais ir nesuprantamų žodžių žodynėliu pabaigoje.

VAGOS. Mėnesinis kultūros žurnalas. Uchte, 1946 gegužės mėn. 1 Nr. Iliustruotas ir spausdintas rotatorium.

ALGUVOOS BARAS. Kempten, 1946. V. 5. Rotatorium spausdintas ir gana gerai iliustruotas neperiodinis leidinys, 5 nr., skirtas Motinos Dienai.

DIENOS BE TĖVYNĖS. Flensburgo lietuvių metraštis 1946. I. 1. Leidėjas ir redaktorius A. Vaitkus. Tai bene didžiausias iki šiol išeivijoje rotatorium spausdintas leidinys. Net 358 puslapių! Iliustruotas spalvotomis reprodukcijomis kreidiniame popieryje. Tik deja — visa gausi metraščio medžiaga tiek iliustraciniu tiek literatūriniu atžvilgiu yra dar labai menkavertė, išskiriant dail. V. Vizgirdos darbus.

Vytautas Bieliauskas ŽMOGUS ŠIŲ DIENŲ PROBLEMATIKOJE Miunchenas 1946 m. Kaina 1 RM. Tai „Aidų" atspaudu išleisti autoriaus straipsniai, tilpusieji perijodinėje spaudoje.

St. Barzdukas LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKA. Miunchenas 1946 m. „Aidų" leidinys. Kaina 5 RM.

40 MEDŽIO RAIŽINIŲ. Išleido „Žiburiai" Augsburge. Knygoje randame Augustinavičiaus, Petravičiaus, Rato ir Valiaus darbus. Deja, visi darbai grafika besidominčių daug kartų matyti jau meno parodose Lietuvoje. Bet užsieniečių tarpe knyga be abejo bus gera mūsų grafikos reprezentantė, juo labiau, kad lietuviškuosius meno raižinius apibūdinantis Pauliaus Jurkaus tekstas išspausdintas be lietuvių dar anglų ir prancūzų kalbomis. Šio numerio Petravičiaus ir Rato darbai paimti iš minėtos knygos.

SUVAŽIAVIMAI

Paskutinis mėnuo buvo gausus reikšmingais lietuvių tremtinių suvažiavimais.

* Gegužės 2—6 d. d. Hannoveryje įvyko lietuvių vet. gygytojų suvažiavimas. Aptarti profesiniai reikalai, įkurta Draugija.

* Balandžio 27 — gegužės 5 d. d. Kasselyje buvo suvažiavę operos, dramos, operetės ir baleto artistai, kompozitoriai, instrumentalistai. Išrinkta Valdyba. — Lithunian Artists Information and Representation Board.

* Gegužės 11—12 d. d. lietuviai žurnalistai Hanau, aptarę daug opių mūsų spaudos reikalų, irgi įkūrė Sąjungą.

* Š. m. birželio mėn. 4—6 d. d. Hanau stovykloje šaukiamas Vokietijoj ir Austrijoj esančių katalikų kunigų rekolekcino studijinio pobūdžio suvažiavimas.

*

* Hans Rosbaud diriguojant, gegužės mėnesyje Miuncheno Filharmonijoj išpildyta Bethoveno „IX-toji simfonija" miestui buvo didelis įvykis. Ta proga malonu buvo prisiminti, kad lietuviškoje Vilniaus Filharmonijoje prieš trejeta metų „devintąją" irgi girdėjome.

* Miuncheno miesto teatre Kammerspiele 46. 5. 31. buvo naujai pastatyta Šekspyro drama „Audra". Tai bus šiame sezone bene geriausiai pasisekęs dalykas, parodąs didelį artistinį ir techninį sugebėjimą. „Audrą" režisavo E. Engel.

„AIDŲ" PRANEŠIMAS

Pranešame Gerb. Skaitytojams, kad „Aidai" ilgesnį laiką negalėjo išeiti dėl popierio trūkumo. Nuo birželio mėn. žurnalas vėl lankys skaitytojus. Šio numerio kaina — 1,5 RM.

„Aidai" yra dviejų laidų: kultūrinis žurnalas ir dienos informacija. „Aidus" leidžia Spaudos Darbuotojų Kolektyvas. Vyr. Redaktorius — Dr. V. Bieliauskas. Žurnalo Redaktorius — K. Bradūnas. Redakcijos adresas: München 27, Lamontstr. 21.